

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

GOSPODARSKI VZPON KITAJSKE

Ljubljana, september 2005

MATEJA ŠEŠEK

IZJAVA

Študentka Mateja Šešek izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Tjaše Redek, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 27.9.2005

Podpis:

KAZALO

1. UVOD	1
2. KRATKA ZGODOVINA KITAJSKE	2
2.1. KITAJSKO ODPIRANJE ZAHODU	4
2.1.1. Reforma podeželja.....	5
2.1.2. Reforma mednarodnih ekonomskih odnosov.....	6
2.1.3. Reforma državnih podjetij.....	7
2.1.4. Institucionalna reforma.....	8
2.2. NADALJNA LIBERALIZACIJA KITAJSKE Z VSTOPOM V WTO	9
3. ANALIZA KITAJSKEGA GOSPODARSTVA	11
3.1. GIBANJE BDP.....	11
3.2. TRG DELA	13
3.3. SEKTORSKA STRUKTURA PROIZVODNJE	16
3.4. GIBANJE UVOZA IN IZVOZA	20
4. TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE NA KITAJSKO	25
4.1. ZGODOVINA ODPIRANJA KITAJSKE TUJEMU KAPITALU	25
4.1.1. Začetno poizkusno obdobje ekonomskega odpiranja (1979 - 1986).....	25
4.1.2. Obdobje stabilne rasti (1987 - 1991).....	27
4.1.3. Obdobje hitre rasti (1992 - 1994).....	27
4.1.4. Zrelo obdobje (1995 - 1999)	28
4.1.5. Obdobje po letu 2000	28
4.2. SEKTORSKA IN GEOGRAFSKA RAZPOREDITEV TNI NA KITAJSKEM.....	30
4.3. ZAKAJ RAVNO KITAJSKA?	33
4.4. KITAJSKA KOT INVESTITORKA	36
5. DOLGOROČNI IZZIVI KITAJSKEGA GOSPODARSTVA	42
6. SKLEP.....	43
LITERATURA	45
VIRI.....	47

1. UVOD

»Kitajska je kot speči velikan. Pustimo jo ležati in počivati v miru, kajti ko se bo zbudila, bo presenetila ves svet.« Napoleonove besede so Kitajsko potem, ko je bila do leta 1500 najbolj razvita država na svetu in gonilo razvoja po več sto letih izoliranosti prebudile iz spanja. Še nikoli prej se ni noben narod tako bliskovito dvignil iz revščine, kot Kitajska po letu 1978. Tako da ne čudi, da je New York Times, ki je minulo stoletje označil za ameriško, zdajšnje razglasil za kitajsko.

Kitajska je zanimiva, ker je edinstvena v več pogledih. Kitajski raj ponuja milijardni trg potrošnikov, saj je država z največjim številom prebivalstva. Prisotna je razcepljenost med komunistično politično ideologijo in kapitalistično ekonomsko usmerjenostjo ter prepad med starodavno kitajsko tradicijo, ki izvira iz konfucianizma, daoizma in budizma in poudarja dostojanstvo, spoštovanje starejših, družine in tradicije na eni strani ter zahodnimi vrednotami na drugi strani.

Kitajski je s procesom gospodarskih reform v nekaj desetletjih uspelo doseči tisto, za kar je zahodni svet potreboval več kot sto let. Gospodarske reforme po vzoru kapitalističnih držav so Kitajsko transformirale v pomembno silo svetovnega gospodarstva. Od začetka reform za odpiranje trga leta 1979, pa do danes, je Kitajska postala ena najhitreje razvijajočih se gospodarstev. Od leta 1979, pa do leta 2004, je kitajski BDP rasel letno v povprečju za 9,3 % in Kitajska je drugo največje gospodarstvo na svetu, za ZDA, merjeno po pariteti kupne moči, vendar pa je BDP na prebivalca še vedno relativno nizek.

Namen diplomske naloge je prikaz procesa reform od zaprtega komunističnega gospodarstva leta 1979 do leta 2004, ko je kitajsko tržno socialistično gospodarstvo že močno prisotno v svetovni trgovini in je sama ena najprivlačnejših destinacij za tuje neposredne naložbe.

V drugem poglavju na kratko predstavim zgodovino Kitajske, da bi lažje razumeli kitajski odnos do trgovine in tujcev. Sledi podrobnejši opis procesa reform, ki so se začele pod predsednikovanjem Deng Xiaopinga leta 1979. Poglavje zaključim z opisom sprememb, vzrokov in posledic pristopa Kitajske v WTO leta 2001.

V tretjem poglavju podajam analizo kitajskega gospodarstva in prikažem spremembe, ki so se dogodile na Kitajskem od začetka reform, pa do današnjih dni. Obravnavam gibanje BDP, trg dela, sektorsko strukturo proizvodnje, ter zunanjo trgovino, ki je po mnenju ekonomistov eden vodilnih motorjev tako hitre gospodarske rasti.

Znatno del zunanje trgovine poteka preko podjetij v tuji lasti in tuje neposredne investicije so izrednega pomena za kitajsko gospodarstvo, tako da v četrtem poglavju podrobneje opišem proces razvoja odpiranja trga za tuje neposredne investicije; podajam pregled današnjega

stanja; analiziram motive zaradi katerih tuji investitorji množično investirajo na Kitajsko ter na koncu predstavim državo samo kot investitoriko.

V petem poglavju se osredotočim na dolgoročne izzive kitajskega gospodarstva, saj je za Kitajsko zelo pomembno, da nadaljuje s procesom reform in se osredotoči predvsem na državni sektor.

V zadnjem, šestem poglavju podajam sklep, kjer povzemam poglavitne ugotovitve in temo zaključim.

2. KRATKA ZGODOVINA KITAJSKE

Kitajska zgodovina sega že daleč v preteklost, ko so 2200 let pr.n.š. prve urbane civilizacije začele naseljevati rodovitno dolino Rumene reke. Hoangho in Janjcekiang za antično kitajsko civilizacijo pomenita isto kot Nil za Egipt oz. Tigris in Evfrat za Mezopotamijo. Do leta 221 pr.n.š. je bila Kitajska razdeljena na številne manjše državice, ki so se nenehno vojskovale med seboj za nadvlado tako po materialni, kot po ideološki plati. V tem obdobju je delovalo več med sabo razlikujočih si ideoloških šol, dokler se Kitajska ni prvič povezala v cesarstvo leta 221 pr.n.š. in pod dinastijo Han 220 pr.n.š.-480 n.š. ustoličila konfucianizem za državno ideologijo. Prvi kitajski cesar Qin Shi Huan je bil zaslužen za vpeljavo enotne kitajske valute, standardiziral je mere in uteži in poenotil pisavo. Za obrambo imperija, ki je obsegal komaj polovico velikosti sedanje Kitajske, je prvič vpoklical državno vojsko in začel graditi Veliki kitajski zid. Uvedel je centraliziran državniški birokratski aparat, osnovan na načelih Konfucija, ki je usmerjal delovanje celotnega imperija. Z njim se začena tradicionalno obdobje cesarstev, ki traja vse do začetka 20. st.

V prvih dveh tretjinah dvatisočletnega dinastičnega obdobja je Kitajska doživela zavirljiv gospodarski napredek, močno blagostanje in visok razvoj kulture in umetnosti. Do leta 1500 je bila gonilo razvoja civilizacij in je svetu prva podarila papir, tisk, kompas, smodnik. Sistem cesarstev z močnim birokratskim aparatom je zagotavljal trdnost in stabilnost, vendar je preprečeval kakršnekoli inovacije in kvalitativne spremembe. V svoji zgodovini Kitajska ni bila naklonjena trgovanju, trgovci pa so bili skladno s konfucianskim preziranjem trgovine, ki je bila označena za nemoralno dejavnost, na dnu družbene lestvice. Bolj kot menjavo dobrin, so Kitajci trgovino pojmovali kot posredovanje svoje kulture vsem ostalim »barbarskim« državam. Mednarodni stiki so temeljili na tributarnem odnosu, kar pomeni, da so morale države kot znak podrejenosti plačevati kitajskemu dvoru posebno obliko davka, ki se je imenoval tribut. V zameno jih je cesar bogato obdaroval s kitajskimi luksuznimi izdelki in potrjeval legitimnost njihovih vladarjev.

V času velikih geografskih odkritij v 16. st. se je povečalo zanimanje Evrope za Kitajsko, ki je do takrat ostajala v stabilnem cesarstvu, blagostanju in izolirana od ostalega sveta. Najprej so

prišli Portugalci, ki so leta 1557 zasedli mesto Macao in ga spremenili v svojo kolonijo. Za njimi so nastopili Španci, Angleži, Nizozemci in Francozi in večinoma izvažali čaj, svilo in porcelan. Evropske države so se sprva poskušale prilagajati tributarnemu sistemu, vendar pa je bil proti koncu 18. st. tributarni sistem že izčrpan, saj Kitajska ni imela več politične moči za njegovo dosledno uveljavljanje, po drugi strani pa so ga glavni trgovinski odnosi zaradi zasebnih trgovcev, ki so pluli v dežele jugovzhodne Azije, že zaobšli.

Zahodne sile, med njimi zlasti Anglija, so z novim zagonom, ki jim ga je omogočala industrijska revolucija v 19.st., povečale pritisk na vrata Kitajske, ker so želele navezati trgovinske stike in vzpostaviti svoja diplomatska predstavništva na Kitajskem. Tako je bila leta 1759 Kitajska primorana sprejeti odlok, s katerim odpre Kanton za edino zunanje trgovinsko pristanišče. Kitajska, ki je imela do trgovine še vedno podcenjujoč odnos, je želela trgovino sprejeti le pod pogojem, da trgujejo izrecno pod njenimi zahtevami. Za trgovanje so bili pristojni posebni trgovci, imenovani hong trgovci, ki so za tujce opravili vse formalnosti in plačevali visoke dajatve vladi v Pekingu. Britanska trgovina je sredi 18.st. obsegala že več kot polovico vse kitajske trgovine z zahodom in Britanija je želela odpreti v Pekingu svoje veleposlaništvo, saj se je smatrala upravičeno do enakovrednih trgovinskih odnosov, Kitajska pa se je zaradi želje po kontroli takemu predlogu na vso moč upirala.

Anglija je začela preko Vzhodnoindijske družbe na Kitajsko uvažati opij. Kitajska, ki je imela do takrat presežek v mednarodni trgovini, je zaradi ogromnih količin denarja, ki se je obračal v nelegalni trgovini z opijem, beležila čedalje višji deficit. Zaradi tega je imela težave pri vodenju svoje monetarne politike. Poleg tega so začele z opijem na veliko trgovati in ga preprodajati tajne družbe, ki so v trgovini z opijem zavohale ogromen dobiček, kar je privedlo do velike skorumpiranosti in propada hong trgovcev.

Zaostrovanje kitajsko angleških odnosov je pripeljalo do prve opijske vojne leta 1839, v kateri je morala Kitajska kot huda poraženka med drugim sprejeti precej poniževalne pogoje: s sporazumom v Nankingu (leta 1842) je morala odpreti dodatnih pet pristanišč za trgovino, plačati visoko vojno odškodnino, opustiti monopolistično trgovino preko hong združenj in odstopiti otok Hong Kong Veliki Britaniji. V drugi opijski vojni z Britanijo in Francijo pa je Kitajska morala med drugim odpreti še dodatnih 11 kitajskih mest in dovoliti prosto gibanje tujim trgovcem. Po drugi opijski vojni se je vzpostavilo novo razmerje sil na Dalnjem vzhodu. Odrpelo je vrata prodiranju modernega kapitalizma, ki je v naslednjega pol stoletja močno pretresel tradicionalno Kitajsko.

Kitajski vzhodno obalni svet odprte trgovine se je začel pod tujim vplivom čedalje bolj industrializirati, medtem ko je notranjost Kitajske ostajala kmetijska in tradicionalna. Zahodne velesile se niso znale dogovoriti, kako naj si razdelijo velikanski kitajski imperij, tako da je Kitajska ostala politično neodvisna, vendar so globoke posledice tujega vmešavanja leta 1911 pripomogle k dokončnemu propadu kitajskega cesarstva. Poleg tega je bilo kitajsko gospodarstvo v 19. stoletju precej obubožano, saj Kitajska sama ni znala reševati problema

hude rasti prebivalstva, ki je ob naravnih katastrofah in neširjenju obdelovalnih površin pripeljal kitajsko ljudstvo do hude lakote. Zaradi koncentracije zemlje v rokah premožnih slojev je bilo od 60 % do 90 % kmečkega prebivalstva brez zemlje, poleg tega so se močno povečale dajatve zaradi razlik v menjalnih tečajih med bakrenim denarjem, ki je bil v veljavi na trgu, in srebrom, s katerim so plačevali dajatve. Poslabšan položaj kmetov je pripeljal do dvajsetletnega obdobja velikih notranjih nemirov in uporov, med katerimi je bila največja revolucija Taipingov, s katero so zahtevali enakomerno razdelitev fevdalne zemlje.

Rezultat splošnega nezadovoljstva in pa povečanega sovraštva do tujcev so bile prvič jasno izražene politične zahteve patriotizma, ki so vodile v oblikovanje prvih političnih reform na Kitajskem. Reforme so bile bolj navidezne in so naletele na močan odpor konzervativnih tradicionalistov. Ideje mladih intelektualcev, ki so jih pospešeno pridobivali na zahodu, so začele izpodrivati tradicionalne vrednote. Namesto njih so začeli širiti ideje individualizma, svobode in enakosti med spoloma. Revolucionarna gibanja se z vodjo Sun Yat-Senom okrepijo in rezultat je bila revolucija leta 1911, s katero so zadnjo dinastijo Mandžurcev strmoglavili domači nacionalisti.

Nastali sta dve pomembni politični struji, ki sta močno zaznamovali nadaljni tok dogodkov na Kitajskem; Goumindang, nacionalistična stranka, ki so jo ustanovili proti cesarstvu nastrojeni revolucionarji in Komunistična partija Kitajske (v nadaljevanju KPK), ki so jo sestavljali levičarsko usmerjeni študentje, akademiki in intelektualci. Med dvema strankama se je vnela državljanska vojna, ki je dosegla vrhunec z zmago Komunistične Partije Kitajske in Maove proglasitve Ljudske Republike Kitajske 1.10.1949, člani Guomindanga pa so pobegnili na Tajvan.

Ko je prišla na oblast KPK, je bila Kitajska že skoraj v stoletje trajajoči recesiji (Vieter, Kennedy, 2001, str. 5). Mao Zedong je sledil modelu komunističnega režima, kar je pomenilo popolno kolektivizacijo kmetijstva, popolno poddržavljanje industrije in trgovine, politična prevzgoja in razredni boj proti meščanstvu. Sprva je sledil sovjetskemu planskemu vzoru in je želel močno povečati težko industrijo. Mao Zedong je v Velikem skoku naprej (1958-1960) želel okrepiti gospodarstvo predvsem s povečano proizvodnjo jekla. Kolektiviziral je kmetijska zemljišča in kmetje so morali na račun agrarnih proizvodov proizvajati jeklo, ki pa je bilo izredno slabe kvalitete in tako neuporabno. Velika suša, ki je sledila dve leti zapored, je vodila do hude lakote, zaradi katere je umrlo več kot 20 milijonov ljudi. Tako slabo stanje po uničujoči gospodarski politiki velikega skoka naprej in kulturni revoluciji je potisnilo več kot 60 % prebivalstva pod mejo revščine 1 dolarja na dan (Vieter, Kennedy, 2001, str. 7).

2.1. KITAJSKO ODPIRANJE ZAHODU

Predsednik Deng Xiaoping, ki je po Maovi smrti prevzel oblast, je začel leta 1978 z različnimi reformami gospodarstva Kitajsko odpirati zahodu. Njegova glavna namena sta bila zagotovitev politične stabilnosti pod okriljem vladajoče Komunistične Partije Kitajske in hitra

rast ekonomije. Z reformami je Kitajsko gospodarstvo prevzelo model, ki je predvideval zasebno lastnino v kmetijstvu, drobni trgovini in delo v storitvah, postopno nadomeščanje plana s tržnim mehanizmom, materialne spodbude za delo in uspešnost podjetij, odpiranje zunanje trgovine preko prostocarinskih območij ter skrb za dvigovanje življenjskega standarda (Šušteršič, 2003, str. 169). Le malo reform je bilo udejanjenih direktno po vladnih direktivah, več ali manj je šlo za eksperimentalne poizkuse lokalnih vodij, ki so imeli prostor za inovacije. Uspešne reforme so bile nato podprte tudi s strani vlade. Poizkus reform se je najprej začel na ruralnem območju in kasneje nadaljeval še v urbanih središčih. Reforme lahko razdelimo na štiri velika področja (Vietor, Kennedy, 2001, str. 7-12):

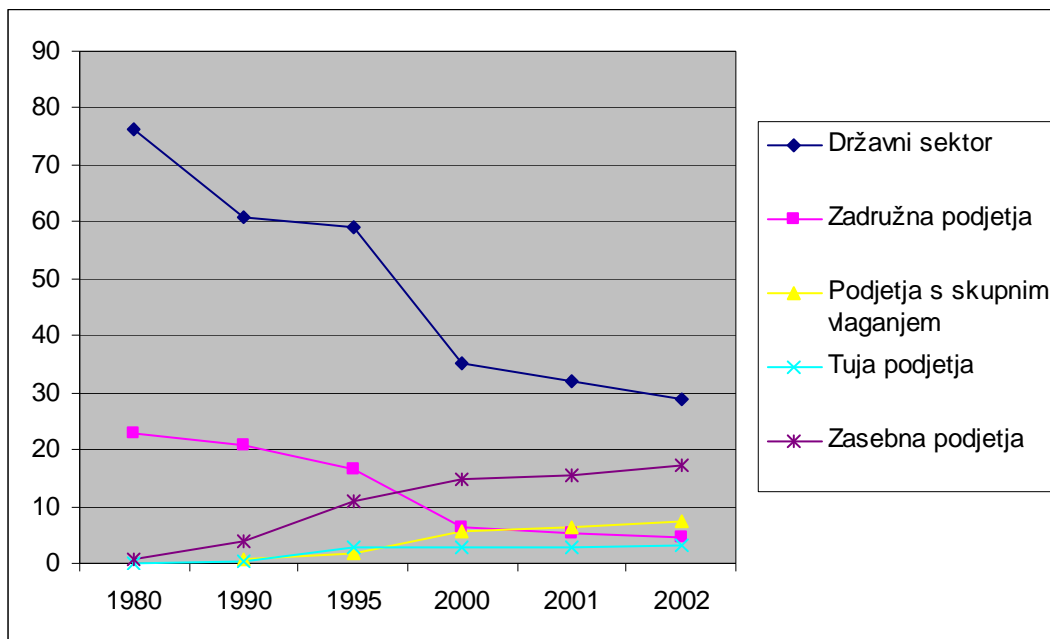
2.1.1. REFORMA PODEŽELJA

Pod Maovim režimom so bili kmetje organizirani v komune, ki so morale proizvajati predpisano količino outputa, da bi zadovoljile plan. Reforma se je začela z uvajanjem trga za pridelke, saj so se smeli presežki proizvodnje prodajati po tržnih cenah. Uveden je bil dvojni cenovni sistem, kjer so veljale državno določene cene le za obvezne dobave državnim podjetjem, cene za preostale količine proizvodov pa so se oblikovale na trgu. Poleg tega je vlada povečala državne izdatke za kmetijstvo in sprostila trgovinske omejitve med provincami.

Kot nadomestek kolektivizaciji zemlje v komunah so se začele oblikovati družinske kmetije, ki so dobile v najem državna zemljišča. V zameno za zemljo so morali kmetje zagotoviti količino pridelka, ki je ustrezal planu. Pridelane presežke so smeli prodati po tržnih cenah in zadržati dobiček. Tako imenovani "sistem odgovornosti gospodinjestev" (*angl. Household Responsibility System*), ki so ga kljub prepovedi centralne vlade vpeljale leta 1979 lokalne skupnosti se je hitro razširil in je leta 1981, ko ga je vlada Kitajske uradno potrdila obsegal že 45 % gospodinjestev, do leta 1983 pa ga je sprejelo že kar 98 % podeželskih gospodinjestev. Reforme so spodbudile željo po povečani proizvodnji, tako je med letoma 1979 in 1984 proizvodnja žita rasla po 5.7 % stopnji, proizvodnja oljčnih semen se je podvojila, proizvodnja bombaža pa potrojila. Reja svinjine, govedine in ovčetine se je v istem obdobju povečala za 80% (Vietor, Kennedy, 2001, str. 8).

Sredi osemdesetih let je bil uradno dopuščen razvoj malih podjetij, v katera so kmetje vlagali svoje prihranke predvsem z namenom, da bi proizvajali tehnološko opremo za kmetovanje. Imenovala so se »mestna in vaška podjetja« (*angl. Township and Village Enterprises*) in so bila v svojevrstni skupinski lastnini pripadnikov lokalne skupnosti, ključno vlogo pri njihovem upravljanju in vodenju pa so prevzele lokalne politične skupine (Šušteršič, 2003, str. 242). Zaradi višje produktivnosti v agrarnem sektorju se je presežek delovne sile stekal v novo nastala podjetja. Praviloma so bila zelo uspešna in so hitro rasla, podeželje pa se je čedalje hitreje industrializiralo. Leta 1987 so mestna in vaška podjetja zaposlovala 28 milijonov ljudi, leta 1996 pa je bilo v njih zaposlenih 131 milijonov prebivalcev, ki so prispevali 39 % bruto domačega proizvoda (Kuzem, 2002, str. 8).

Slika 1: Zaposlenost na podeželju v % med leti 1978 in 2001 v mestnih in vaških podjetjih in v zasebnih podjetjih

Vir: Brooks, 2004, str. 51.

2.1.2. REFORMA MEDNARODNIH EKONOMSKIH ODNOSOV

Trgovinska in investicijska reforma se je izvajala v treh smereh: s postopnim odpiranjem mednarodni trgovini, z liberalizacijo tujih neposrednih investicij (v nadaljevanju TNI) in z reformo menjalnega tečaja. Kitajska je bila v času kulturne revolucije (1966-1976) povsem izolirana od ostalega sveta in od sosednjih držav - Hong Konga, Japonske, Singapurja, Južne Koreje, Tajvana, ki so se v tem času začele pospešeno razvijati predvsem z izvozno usmerjenim gospodarstvom. Kitajska pa na svojem ozemlju ni imela nobene zaloge tujega kapitala in le 10 % delež zunanje trgovine (Viotor, Kennedy, 2001, str. 9). Zaradi uspešnih reform na podeželju se je višalo agregatno povpraševanje po dobrinah, ki jih Kitajska sama ni zmogla zagotoviti. V želji, da bi privabila čim več tujega kapitala, je začela postopno z reformo trgovine preko zniževanja uvoznih tarif in uvedbo prostocarinskih območij, ter s privabljanjem TNI.

Za kitajsko ljudstvo je bila prisotnost tujcev precej pereča tema, saj so TNI zahtevale tesnejše medsebojne odnose kot zunanja trgovina. Da bi geografsko omejili vpliv tujcev, so sprva leta 1980 poizkusno določili le štiri obalna mesta na jugu Kitajske (kar asociira na edino odprto pristanišče Kanton v 18. st.) kot posebne ekonomske cone (*angl. Special Economic Zones*), v katerih so imeli tuji investitorji precej ugodnosti: nižje davčne stopnje, neveljavnost delovnih predpisov ter izključenost iz državnega plana. Leta 1984 so vzdolž obale in v večjih mestih odprli dodatnih 14 posebnih ekonomskih con. Bolj podrobno bom ukrepe kitajske vlade za

promocijo TNI predstavila v tretjem poglavju.

Do sredine osemdesetih let so bile devizne transakcije močno regulirane. Yuan, kitajska denarna valuta, je bil v glavnem nekonvertibilen, saj je bilo potrebno soglasje centralne banke za vse kapitalske transakcije, medtem ko so bile transakcije, povezane z zunanjo trgovino, odvisne od lastništva v podjetjih. Podjetja s tujim lastništvom, ki so bila locirana v specialnih ekonomskih conah, so imela dovoljenje, da zadržijo tujo valuto in tako svobodno uvažajo in izvažajo. Nasprotno pa so domača podjetja potrebovala uradno potrditev za uvoz, na kitajsko banko so morala nasloviti prošnjo za prejem tuje valute, poleg tega so bila prisiljena predati ves zaslužek ustvarjen z izvozom državnim bankam. Leta 1986 je bil sprejet sistem dvojnega tečaja, po katerem je centralna banka fiksirala uradni menjalni tečaj, poleg tega pa dovolila prosto menjavo, ki je bila sicer omejena, na vzporednem deviznem menjalnem trgu (*angl. swap market*). Vrednost menjalnega tečaja je bila tako na prostem trgu določena s strani tržnih sil in je bila običajno nižja od uradnega menjalnega tečaja. Yuan je še danes konvertibilen samo za transakcije s tekočega računa plačilne bilance, ne pa za kapitalske transakcije. Kitajski bančni sistem si prizadeva, da bi čim prej vzpostavili popolno konvertibilnost.

Domačim izvoznim podjetjem je bilo tako dovoljeno zadržati majhen delež prihodkov, ki so ga ustvarili z mednarodno menjavo in z njim prosto trgovati na vzporednem deviznem menjalnem trgu, medtem ko je bilo podjetjem s tujim kapitalom dovoljeno prosto trgovati s prihodki od izvoza. Tak režim monetarne politike je deloval kot obdavčitev domačega izvoza, zraven pa je subvencioniral uvoz.

Leta 1994 so ukinili dvojni menjalni tečaj in združili uradni menjalni tečaj s tržnim, kar je povzročilo devalvacijo yuana kar za 50 %, zaradi česar se je močno povečal kitajski izvoz. Trgovinska bilanca je imela presežek vse od leta 1993 naprej, ki se je leta 1995 povzpел na 18,1 milijarde USD. Prav tako je bil presežek na tekočem računu od leta 1990 naprej (z izjemo leta 1993). Presežki so ustvarili skupaj s pritoki TNI visoke devizne rezerve. Reforma je povzročila močno spremembo Kitajske v odnosu do ostalega sveta. Blagovni izvoz je rasel po 14 % stopnji; iz 11 milijard USD leta 1978 na 24 milijard USD leta 1984. Do 1996 je bila vrednost izvoza 154 milijard USD, kar je predstavljalo 18 % bruto domačega proizvoda (Vietor, Kennedy, 2001, str. 12).

2.1.3. REFORMA DRŽAVNIH PODJETIJ

Državna podjetja so bila podrejena centralno planskemu režimu in so leta 1978 proizvedla 78 % industrijske proizvodnje in zaposlovala 19 % prebivalstva (Vietor, Kennedy, 2001, str. 10). Prisotna so bila v sektorjih težke industrije, pridobivanju mineralnih virov, proizvodnji energetskih virov in kmetijstvu. Država je določala količino proizvodnje in prodajne cene, državna podjetja pa so bila glavni vir državnih prihodkov. Vendar pa so bila po večini ekonomsko neučinkovita zaradi slabega vodenja in prikrite brezposelnosti. Kljub temu so zaradi socialističnega modela gospodarstva prebivalstvu omogočala osnovno socialno varnost,

kot so nastanitev, izobraževanje, zdravniško oskrbo in stalno zaposlitev.

Z reformami je bila državnim podjetjem dovoljena večja avtonomija pri produkcijskih in investicijskih odločitvah, pravica do zadržanja dela dobička in pravica, da se presežek proizvodnje nad planom prodaja po tržnih cenah. Reforma ni doživela vidnejšega uspeha, saj je delež industrijske proizvodnje državnih podjetij padal iz 78 % v letu 1978 na 55 % leta 1990 in na 30 % leta 1996; približno dve tretjini državnih podjetij je leta 1992 poslovalo z izgubo, večala se je korupcija (Vietor, Kennedy, 2001, str. 10). Sektorji, v katerih so imela državna podjetja monopol nad proizvodnjo, so bili močno zaščiteni z visokimi tehnološkimi in birokratskimi ovirami in tako je bil preprečen vstop novih podjetij v panoge.

Leta 1994 je vlada sprejela sklep po katerem je ohranila kontrolo le nad največjimi državnimi podjetji, medtem ko je dovolila privatizacijo ali združevanja manjših podjetij oz. bankrot neprofitnih državnih podjetij, od leta 2002 pa je vlada dovolila prisotnost tujega kapitala v državnih podjetjih (Yueqin, 2004, str. 21).

2.1.4. INSTITUCIONALNA REFORMA

Poleg ostalih reform je Kitajska uvedla tudi institucionalne reforme, med katerimi so najpomembnejše povečanje avtonomije provinc, fiskalna reforma ter reforma finančnega sektorja. Deng Xiaoping je v okviru eksperimentalnega poizkusa leta 1984 podelil večjo avtonomijo posameznim provincam pri pobiranju davkov in razvoju industrije. Davčni pogodbeni sistem (*angl. Tax Contract System*) je lokalnim vladam podeljeval precej avtoritete pri pobiranju davkov. Državi so morale zagotoviti predpisano kvoto davkov, ves presežni davčni prihodek pa so lahko svobodno preusmerjale k lokalnim državnim in nedržavnim (mestnim in vaškim) podjetjem. Tak sistem je vodil do zmanjšanja državnega prihodka; od leta 1986 do leta 1992 je bil davčni prihodek zmanjšan za 0,6 odstotne točke, iz 6,6 % na 6,0 % bruto domačega proizvoda. Na upad davkov je vlada reagirala z intenzivno davčno reformo leta 1992. Ustanovila je Nacionalno davčno upravo (*angl. National Tax Service*), ki je bila pooblaščen za direktno pobiranje davkov brez posredovanja lokalnih vlad. Leta 1994 je vlada zmanjšala število davkov iz 32 na 18 in vpeljala davek na dodano vrednost ter končno vzpostavila bolj enakovredno obravnavo domačih in tujih podjetij. Domačim podjetjem je bila predpisana enotna davčna stopnja na prihodek. Državni konsolidiran prihodek se je zvišal iz 22 % v letu 1993 na 50 % v letu 1996 (Vietor, Kennedy, 2001, str. 12).

Povečana avtonomija posameznih provinc je omogočala lokalnim uradnikom pridobivanje bančnih kreditov pri podružnicah Ljudske kitajske banke tudi, če so bili projekti ekonomsko neupravičeni in so imeli predvsem politične namere. Prišlo je do prekomernega povečanja kreditov in povečanja deleža slabih posojil. Leta 1995 je vlada sprejela novi temeljni zakon o bankah, s katerim je prepovedala prekomerno posojanje denarja vladnim agencijam ter recentralizirala monetarno oblast v centralni banki.

Kitajska je z reformami dosegla pospešeno gospodarsko rast, od tega najvišjo na obalnem delu. Merjeno po pariteti kupne moči, je BDP narasel kar za štirikrat. Leta 2004 je bilo kitajsko gospodarstvo drugo največje, takoj za ZDA, čeprav ostaja BDP na prebivalca relativno nizek. Kitajska je postala močno industrializirana država, industrijski output je od leta 1978 do leta 2000 rasel po več kot 11% letni stopnji, BDP pa je v povprečju dosegal 9,6 % rast (OECD/China Industrial Linkages, 2002, str. 6). Od leta 1980 se je delež Kitajske v mednarodni trgovini potrojil, ko je narasel iz manj kot procenta na več kot 3 % v letu 1999. Poleg tega je bila ob koncu leta 1999 s 300 milijardami USD TNI druga največja prejemnica TNI za ZDA (Lemoine, 2001, str. 9). Od leta 1978 do leta 1995 je delež zaposlenih v kmetijskem sektorju padel iz 71 % na 50 %, izboljšali so se socialni indikatorji.

V devetem petletnem planu od 1996 do 2000 je bil fokus kitajskega razvoja v nadaljevanju tranzicije in sicer v dveh smereh: iz tradicionalnega, planiranega gospodarstva v t.i. socialistično tržno gospodarstvo, ter iz ekstenzivne rasti, ki je bila osnovana na povečevanju inputov v intenzivno rast, ki jo je vodila z izboljšavami v učinkovitosti proizvodnje. Plan je zajemal zniževanje inflacije, ki je bila leta 1994 24 % in se je znižala leta 1997 na 3 %; nadaljnjo reformo državnih podjetij, povečanje produktivnosti, politično in ekonomsko stabilnost ter večjo integracijo Kitajske v svetovno gospodarstvo z vstopom v Svetovno trgovinsko organizacijo (v nadaljevanju WTO) (Viator, Kennedy, 2001, str. 13).

2.2. NADALJNA LIBERALIZACIJA KITAJSKJE Z VSTOPOM V WTO

Leta 1948 je bila Kitajska ena izmed 23 držav podpisnic Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (v nadaljevanju GATT), vendar je po revoluciji na Kitajskem leta 1949 odstopila in šele leta 1986 ponovno zaprosila za članstvo v GATT. Pogajanja so se zavlekla vse do 11.12.2001, ko je Kitajska vstopila v WTO in tako postala uradno 143. polnopravna članica WTO. Države članice so različno reagirale na vstop Kitajske ravno zaradi potenciala, ki ga nudi ogromen kitajski trg. Po eni strani se tako odpira velikanski trg, ki ustvarja možnosti za visoke zaslužke, po drugi strani pa se razvite države bojijo, da bodo poceni kitajski izdelki preplavili Evropo in ZDA. Države v razvoju pa so zaskrbljene, da bo Kitajska z nizkimi cenami posledično vplivala na njihove izvozne trge, ter da se bo zmanjšal obseg TNI na njihovih domačih trgih. Ne glede na skrbi bo po mnenju strokovnjakov vstop Kitajske v WTO koristil globalni ekonomiji.

Za vstop v WTO je moralo kitajsko ministrstvo za zunanjo trgovino in gospodarsko sodelovanje (MOFTEC) dopolniti več kot 2.300 zakonov in regulativ, da so se ujemali s stališči WTO, 830 zakonov pa je bilo ukinjenih. (Rijavec, 2002, str. 11). Osnovne regulative, ki jih je morala sprejeti Kitajska, lahko povzamem v nekaj točkah (Martin, 2003, 2-6): (1) Kitajska mora zagotoviti enakovredno obravnavanje vseh članic WTO, tako da so zagotovljeni enaki pogoji trgovanja tako za domača, kot za tuja podjetja, po t.i. načelu nediskriminatornosti (*angl. MFN: Most Favored Nation*); (2) Po načelu transparentnosti in predvidljivosti morajo biti objavljeni vsi podatki in pravila o trgovanju; zahteva se neodvisna

sodna revizija; poleg tega se mora v primeru protekcionizma omogočiti reševanje sporov na državnem nivoju. Kitajska se je zavezala, da bo omejila izključno pravico do trgovanja za vse proizvode, razen za omejeno število proizvodov, ki lahko ostanejo pod okriljem državnega sektorja, ter tako omogočila prosto konkurenco tujih in domačih podjetij. Lahko torej zadrži pravico do državnega monopola nad proizvodi kot so žitarice, tobak, goriva, mineralni viri ter obdrži nekaj omejitev glede transporta in distribucije dobrin znotraj svojih meja, vendar pa mora v obdobju treh let od vstopa v WTO omogočiti vsem podjetjem pravico do prostega uvoza in izvoza in nadaljnega trgovanja z redkimi izjemami; (3) Opustiti mora sistem dvojnih cen ter različno obravnavo podjetij, ki so proizvajale za kitajski trg in podjetij, ki so izvažala. Nadzorovanje cen ne sme biti uporabljeno z namenom, da se zaščiti domačo industrijo ali domače ponudnike storitev. Kitajska ne sme obdržati oz. uvesti katerekoli izvozne subvencije za kmetijske proizvode ter znižati uvozne carine za kmetijske in industrijske proizvode, poleg tega mora opustiti necarinske ovire in odpreti storitveni sektor.

Kitajska je vstopila v WTO iz več razlogov (Rijavec, 2002, str. 11-12): (1) Ker kitajsko trgovino zaznamuje močna sektorska specializacija, naj bi nadaljnja liberalizacija trgovine vodila do procesa prerazporeditve proizvodnih dejavnikov v kitajskem gospodarstvu; (2) s tem naj bi se konkurenčne prednosti v delovno intenzivnih panogah, kot je tekstilna industrija, še okrepile. V kapitalsko intenzivnih panogah se bodo morala kitajska podjetja in tuja podjetja prilagoditi močnejši konkurenci na domačem trgu; (3) Mednarodni sektor kitajskega gospodarstva se je v zadnjem desetletju znatno okrepil, zaradi delovanja tržnih sil se je povečal pritisk na nižje carine za uvoz vmesnih proizvodov in na izboljššan dostop do tujih trgov; (4) Kitajska je v WTO stopila v času oblikovanja pravil na področju liberalizacije kmetijstva, javnih naročil, investicij in delovnih standardov, z namenom sodelovanja pri ustvarjanju teh pravil; (5) Strokovnjaki za gospodarske reforme v kitajskem vodstvu so mnenja, da bo nadaljnje integriranje s svetovnimi trgi pomagalo Kitajski, da se izogne gospodarski stagnaciji s pomočjo večje produktivnosti in izboljšane notranje razporeditve proizvodnih dejavnikov; (6) Kitajska želi biti povezana kot ena od svetovnih velesil in nečlanstvo v WTO vidi kot oviro za doseg tega cilja, s članstvom pa je dobila nediskriminatoren status; (7) Članstvo v WTO naj bi okrepilo »strateško partnerstvo« med Kitajsko in ZDA, ki ima v trgovanju s Kitajsko velik trgovinski primanjkljaj, vendar mora ZDA po načelu MFN obravnavati Kitajsko enako kot ostale članice, kar predstavlja rešitev za Kitajsko v odnosih z ZDA.

Kitajska bo tako z vstopom v WTO utrdila svoj ekonomski in politični status, poleg tega je pričakovati, da bo večja ekonomska svoboda stimulirala inovacije ter podjetniški duh, zaradi česar bo postala še privlačnejša lokacija za TNI. Poleg tega so prednosti Kitajske zaradi članstva v WTO tudi pospešena modernizacija tehnične opreme, olajšani tehnološki transferji, strokovnjaki pa so tudi mnenja, da se bo povišala produktivnost v primarnem sektorju zaradi širše uporabe novejših opreme (Labaoui, Westwood, 2005, str. 10). Večja konkurenca bo izboljšala kupno moč prebivalstva ter dvignila domače povpraševanje, povzročila izboljšave v kvaliteti izdelkov ter na splošno vplivala na večjo učinkovitost gospodarstva.

3. ANALIZA KITAJSKEGA GOSPODARSTVA

Kitajska ima še vedno status države v razvoju in relativno nizek dohodek na prebivalca, vendar pa je v dobrih dvajsetih letih doživela izjemen gospodarski napredek. Zaradi uspešne politike vlade, ki je bila usmerjena k liberalizaciji trga, se je BDP Kitajske počel veriti med leti 1978 in 1998 (Tseng, 2002, str. 19), prav tako pa se je skokovito povečala zunanja trgovina. Kmetijstvo in industrija sta močno napredovala zlasti v obalnih regijah blizu Hong Konga in Tajvana, kamor je bila usmerjena glavna tuje kapitala, ki je pripomogel k povečanemu outputu tako v proizvodnji za kitajski trg, kot v proizvodnji za izvoz. V nadaljevanju predstavljam trende gibanja BDP, zaposlenosti, strukture proizvodnje in zunanje trgovine, da bi lahko lažje razumeli razsežnosti hitrega razvoja kitajskega gospodarstva.

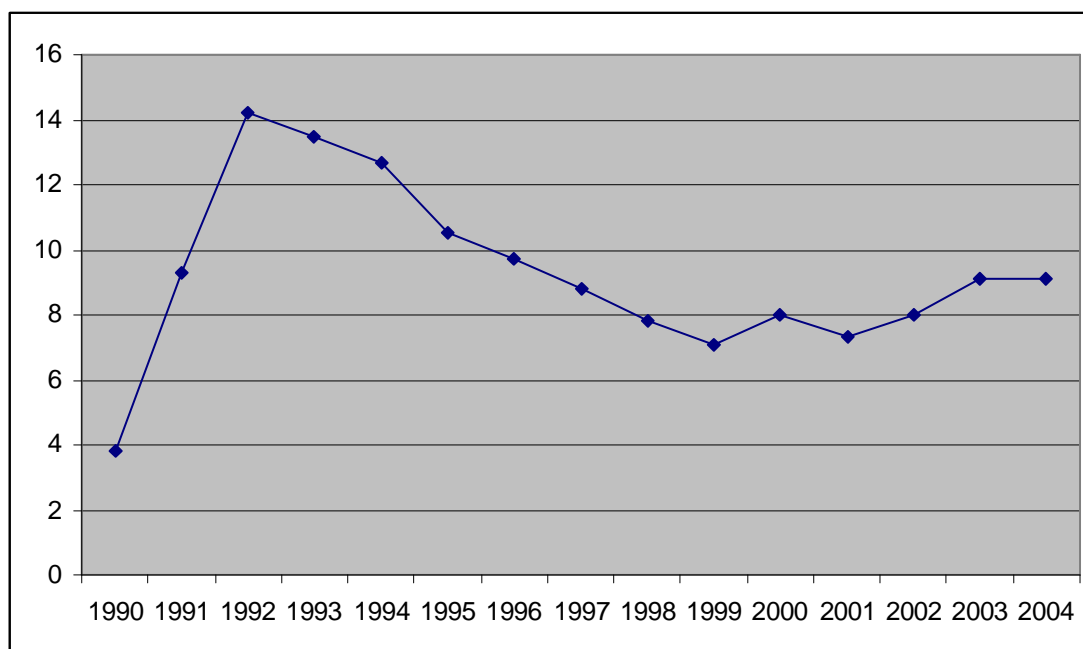
3.1. GIBANJE BDP

V zadnjih petindvajsetih letih (1978-2003), je Kitajska dosegala izjemno gospodarsko rast. Od začetka reform leta 1978 je kitajsko gospodarstvo raslo precej hitreje kot v obdobju pred reformami. V povprečju je BDP med leti 1960 in 1978 naraščal po 5,3 % stopnji, v obdobju reform, med leti 1979 in 2004, pa je BDP rasel letno v povprečju po 9,3 % stopnji, kar kitajsko gospodarstvo uvršča med eno izmed najhitreje rastočih na svetu (Hayashi, 2003, str. 4). Gibanje BDP skozi obravnavano obdobje ni bilo enakomerno zaradi cikličnega gibanja, celotno obdobje pa se lahko razdeli na dva dela, kjer je prelomno leto 1992. Na dan praznovanja novega leta 1992 po kitajskem koledarju je tedanji predsednik Deng Xiaoping obiskal Šanghai in ostala južna obalna mesta z namenom širše promocije in spodbujanja reform, ki so zajemale privatizacijo državnih podjetij, reformo finančnega sistema, pospešeno odpiranje gospodarstva ter večjo prisotnost tujega kapitala v terciarnem sektorju. Tako se je stopnja rasti BDP, ki je leta 1990 dosegla najnižjo točko od začetka uvajanja socialističnega tržnega gospodarstva, 3,8 %, hitro večala, tako da je bila leto kasneje 9,3 %, leta 1992 pa že 14,2 % (Yu Yong-ding, 2005, str. 5). Visoka rast BDP leta 1992 je povzročila pregrevanje gospodarstva, leta 1993, ko je gospodarstvo še naprej ohranjalo visoke stopnje rasti, se je inflacija močno povečala in dosegla 14,7 %. Potrebni so bili ukrepi makroekonomske politike, ki je z restriktivno politiko skušala znižati raven inflacije. Leta 1997 se je gospodarstvo kar precej umirilo, vendar pa se je še vedno srečevalo s presežkom ponudbe dobrin na skoraj vseh področjih, v industrijskem sektorju so bile nizke stopnje izrabljenosti kapacitet, primanjkovalo je dejanskega tržnega povpraševanja. Leto 1998 je bilo najtežje v devetdesetih letih, saj je Kitajska deloma čutila posledica azijske krize. Da bi preprečila nastalo deflacijo, je začela z ekspanzivno fiskalno politiko.

Gospodarstvo je začelo okrevati po letu 1999, ko se je začelo krepiti svetovno gospodarstvo in ko je bila azijska kriza že proti koncu. Izboljšala se je davčna administracija, država je bila uspešna pri pobiranju davkov, predvsem pa je pomembno prestrukturiranje državnih podjetij preko združevanj, bankrotov, reorganizacije in vpeljave boljšega managementa v podjetjih, tako da se je število državnih podjetij, ki so poslovala z izgubo, leta 1999 močno zmanjšalo.

Ekonomske politike Kitajske so osnovane na petletnih planih, trenutno deseti po vrsti zajema obdobje od leta 2001 do leta 2005. Dolgoročni cilj je do 2010 podvojitve vrednosti BDP iz leta 2000, kar pomeni realno stopnjo rasti okoli 7 % (Hayashi, 2003, str. 4).

Slika 2: Gibanje rasti kitajskega BDP v % med leti 1990 in 2004

Vir: Morrison, 2005, str. 5.

Ekonomisti pripisujejo hitro rast kitajskega gospodarstva dvema glavnima faktorjema (Morrison, 2005, str. 5): visokim kapitalskim investicijam, ki so financirane iz dveh glavnih virov; domačih prihrankov in TNI in hitri rasti produktivnosti. Ekonomske reforme so tako pripomogle k večji učinkovitosti v gospodarstvu, kar je povzdignilo output in povečalo vire za nadaljnje investicije na Kitajsko.

Kitajska je imela že v času reform visoko stopnjo varčevanja. Tako je leta 1979 varčevanje prebivalstva dosegalo 32 % bruto družbenega proizvoda, leta 2002 pa se je številka povzpela na 42 %, kar uvršča Kitajsko med državo z najvišjo stopnjo varčevanja na svetu (Morrison, 2005, str 6). V tem obdobju je večina privarčevanih sredstev izvirala iz dobičkov tistih državnih podjetij, ki so bila profitabilna in vlada jih je usmerjala v domače investicije. Ekonomske reforme, ki so vključevale decentralizacijo proizvodnje so vodile do občutnega povečanja gospodinjstskih prihrankov, ti so leta 2002 predstavljali kar polovico domačega varčevanja.

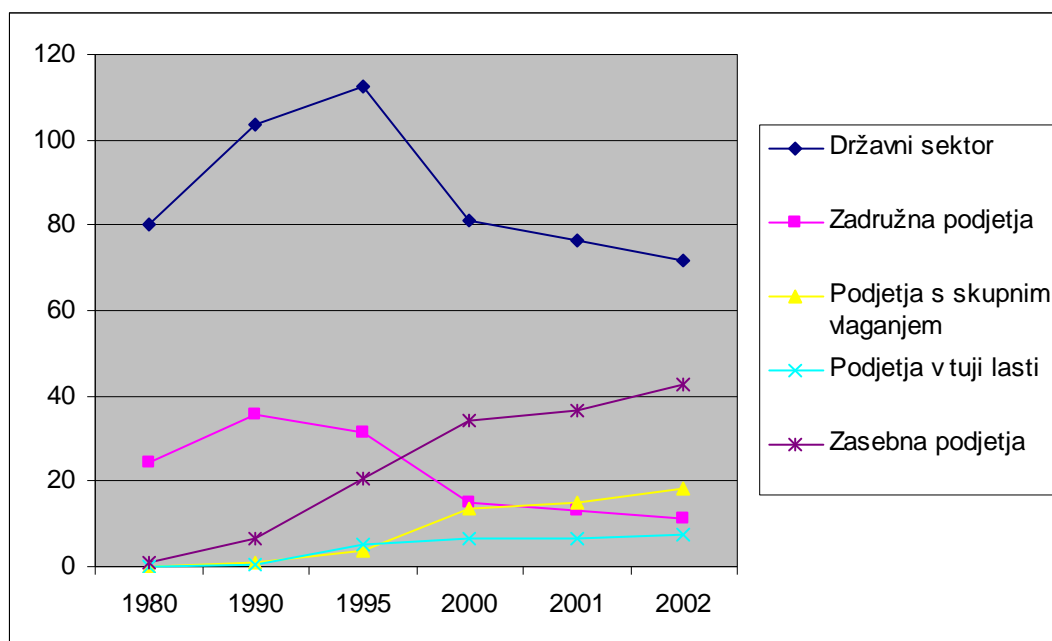
Po mnenju številnih ekonomistov so na hitro gospodarsko rast Kitajske vplivali dosežki v produktivnosti, se pravi v povečanju učinkovitosti pri uporabi inputov. Večja produktivnost je bila po večini posledica realokacije resursov predvsem v sektorjih, ki so bili skozi čas močno

kontrolirani s strani centralne vlade, kot so kmetijski sektor, trgovina in storitve. Kot primer so reforme podeželja, zaradi katerih se je proizvodnja močno povečala. Ker je bilo zaradi višje produktivnosti potrebno manj delovne sile, so kmetje začeli iskati nove službe v industrijskem sektorju. Decentraliziranje gospodarstva je vodilo v večanje števila nedržavnih podjetij, ki so bila praviloma bolj uspešna in učinkovita kot državna podjetja. Poleg tega je bila zaradi reform Kitajska bolj izpostavljena konkurenčnim silam, še posebno v izvoznem sektorju. Lokalne vlade provinc so imele dovoljenje, da različna podjetja ustanovijo in vodijo po tržnih principih, ne da bi se v njihovo delovanje vmešavala centralna vlada. Nenazadnje so k hitri gospodarski rasti pripomogle tudi TNI, ki so Kitajski prinesle nova znanja ter tehnologijo, zaradi česar se je produktivnost še povečevala.

3.2. TRG DELA

Prav tako, kot ostale sfere gospodarstva, je tudi trg dela doživel velike spremembe od konca sedemdesetih let naprej. Ne glede na močan trend, usmerjen proti urbanizaciji prebivalstva, ostaja večji del kitajske delovne sile na podeželju. Leta 2000 je bilo več kot 60 % prebivalstva klasificiranih kot podeželsko prebivalstvo, vendar je opazno občutno zmanjšanje, saj je bilo leta 1980 kar 80 % ruralnega prebivalstva (Brooks, 2004, str. 51).

Slika 3: Zaposlenost v mestih glede na lastniško strukturo podjetij v milijonih med leti 1980 in 2002

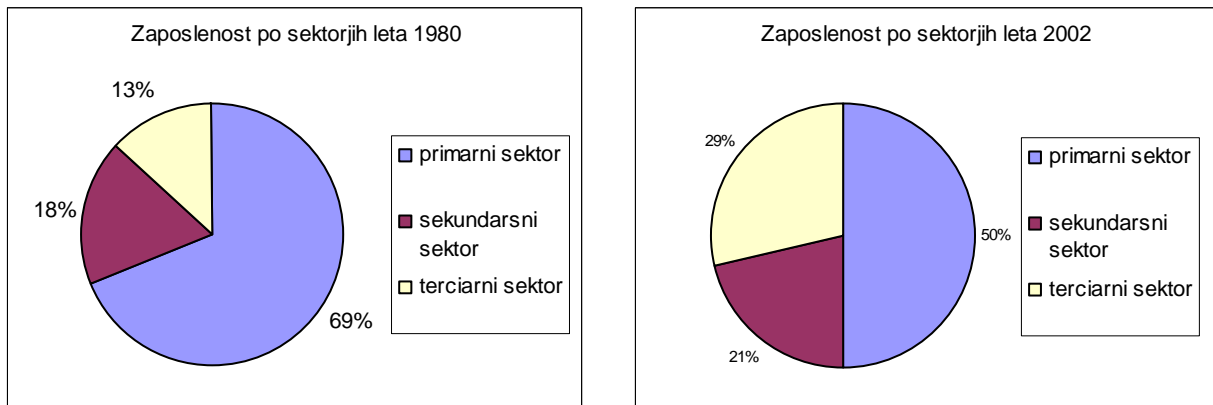
Vir: Brooks, 2004, str. 54.

V obdobju pred reformami je država določala razporeditev svojih državljanov na delovna mesta, na katerih so večinoma ostali vse svoje delovno obdobje ter imela administrativni nadzor nad plačami. Postopno se je začela Kitajska pomikati proti večji stopnji sproščenosti na področju trga delovne sile, posebno v nedržavnem sektorju, z uvajanjem fleksibilnosti pri procesih zaposlovanja in odpuščanja delavcev ter z večjo fleksibilnostjo plačilnega sistema. Z uvajanjem reform v začetku osemdesetih in odpiranjem gospodarstva privatnim in tujim investitorjem, se je zaposlenost v zasebnih podjetjih in podjetjih s tujim kapitalom močno povečala.

Zaposlenost v državnih podjetjih se je do začetka devetdesetih let zviševala, ob koncu desetletja, med leti 1998 in 2002 pa je bilo zaradi pospešenega prestrukturiranja državnih podjetij odpuščenih več kot polovica, to je okoli 24 milijonov delavcev (Brooks, 2004, str. 56). Vlada je za nezaposlene delavce oblikovala program, ki jim je omogočal vključitev v centre za ponovno zaposlitev (*angl. Reemployment Centers*). Nezaposleni delavci so preko teh centrov prejeli nadomestilo za plačo (leta 2002 je bilo približno nadomestilo 35-40 % povprečne mesečne plače delavcev v industrijskem sektorju), vendar pa so si morali v roku treh let poiskati novo zaposlitev. Uradno pa so nezaposlene delavce beležili kot še vedno zaposlene v državnih podjetjih. Število delavcev, prijavljenih v centre za ponovno zaposlitev, se je znižalo iz 9,5 milijonov leta 1999 na približno 6,2 milijona leta 2002, saj je do leta 2002 več kot dve tretjini nezaposlenih delavcev našlo novo službo, se upokojilo, ali pa so se registrirali kot uradno brezposelni (Brooks, 2004, str. 56).

Povečevanje števila delovnih mest je bilo od leta 1990 opazno predvsem v mestnih predelih. Delovna mesta so se povečevala po 3 % stopnji, za 6,5 milijona letno, kar je precej višje, kot na ravni cele države, kjer so se ustvarjala nova delovna mesta v povprečju po eno odstotni letni stopnji. Kljub odpuščanjem iz državnih in kolektivnih podjetij je bil upad delovnih mest delno kompenziran. Po eni strani s strani privatnega sektorja (vključujoč podjetja s tujim kapitalom), ki so v razdobju sedmih let, od 1995 do 2002, ustvarila 25 milijonov delovnih mest. Po drugi strani pa z naraščanjem delovnih mest (80 milijonov) v neformalnem sektorju (ulična prodaja, gospodinjske storitve, gradbena dela), katerega pa uradna statistika ne zajema popolnoma zaradi pomanjkljivih podatkov (Brooks, 2004, str. 51).

Slika 4: Zaposlenost po sektorjih v letu 1980 in v letu 2002

Vir: Yueqin, 2004, str. 4.

Zaposlenost se je v zadnjem desetletju močno povečevala v terciarnem sektorju. Leta 1980 je bilo v storitvenem sektorju zaposlenih 55,32 milijona delovne sile, leta 2004 pa že kar 227,3 milijona. Tako se je del zaposlenih v storitvenem sektorju povišal iz 7 % leta 1970 na 30 % leta 2004, kar nakazuje na trend močne rasti storitvenega sektorja (Yuequn, 2004, str. 5). Zaposlenost je bila v zadnjih letih koncentrirana na obalnih provincah (posebno Fujian, Guangdong, Shandong ter Zhejiang). V teh provincah je razcvet doživel privatni sektor, ki se je močno povečeval skupaj z TNI od začetka odpiranja specialnih ekonomskih con leta 1979. Poleg privabljanja tujega kapitala je politika reform zajemala številne makroekonomske in strukturne politike, ki so pomagale obdržati visoko gospodarsko rast ter spodbujale razvoj nedržavnega sektorja.

Od sredine devetdesetih let se je registrirana brezposelnost mestnega prebivalstva zaradi odpuščanj v državnih podjetjih stalno povečevala in sicer po relativno konstantni letni stopnji (2,5 - 3 %), leta 2002 pa se je povzpela na 4 %. Alternativni načini merjenja brezposelnosti zajemajo še delavce, ki so prijavljeni v centrih za ponovno zaposlitev, tako da je bila leta 2002 nezaposlenost mestnih prebivalcev po tem kriteriju 5,3 % (Brooks, 2004, str. 53). Po ocenah Mednarodne organizacije za delo večji del odpuščenih delavcev, ki so registrirani v centrih za ponovno zaposlitev, ne bi smelo biti klasificiranih kot brezposelni, saj je raziskava iz leta 1999 pokazala, da je okoli 60 % ljudi, ki so bili prijavljeni kot iskalci zaposlitve, našlo delovno mesto v neformalnem sektorju (Brooks, 2004, str. 51).

Brezposelnost močno variira od regije do regije. Najvišja stopnja brezposelnosti je v severovzhodnih regijah. Konec leta 2002 je bila v provinci Heilongjiang na severovzhodu registrirana stopnja brezposelnosti 6,5 %, medtem ko je bila v istem trenutku stopnja registrirane brezposelnosti v Pekingu le 1,4 % (Brooks, 2004, str. 51).

V ruralnih področjih se je zaposlenost koncem osemdesetih let hitro večala do začetka devetdesetih let, ko so se pospešeno razvijala mestna in vaška podjetja zaradi naraščajočega povpraševanja po potrošnih dobrinah in so lahko izkoristila poceni delovno silo kmečkega prebivalstva. Od leta 1996, ko je bilo v mestnih in vaških podjetjih zaposlenih 135 milijonov prebivalstva, so se začela mestna in vaška podjetja srečevati s finančnimi težavami zaradi slabega managementa ter naraščajoče konkurence privatnega sektorja, zato se je zaposlenost rahlo zmanjševala (Brooks, 2004, str. 51).

Večina prebivalstva v agrarnem sektorju je kmetov in njihova zaposlenost se je močno povečevala v osemdesetih letih, kar je ustvarjalo dodaten pritisk na že tako majhne in razparcelirane kmetije, vendar se je od začetka leta 1990 začela zmanjševati, saj so se povečale migracije kmečkega prebivalstva v mesta. Migrantje so se sprva poskušali zaposliti v mestnih in vaških podjetjih, ki so bila locirana v mestnih središčih, ter se nato poskušali vključiti med delovno silo v hitro rastočih obalnih provincah. Tako so migrirali v Dolino Rumene reke, v provinco Guangdong, ter v Dolino Modre reke (Janjcekiang), v provinco Šanghai ter Jiangsu, kjer je bila velika potreba po novi delovni sili, poleg tega pa so v razvitejših obalnih provincah dohodki relativno visoki, saj je BDP na prebivalca od štiri do desetkrat večji glede na revnejše province v notranjosti države. Po ocenah kitajskega državnega statističnega urada (*angl. National Bureau of Statistics*), je bilo med leti 1990 in 2000 približno 80 milijonov stalnih migrantov, to so tisti, ki so živeli v mestnih središčih več kot šest mesecev, ter od 30 do 120 milijonov (zaradi nezanesljivih podatkov ni mogoče določiti natančne cifre) začasnih migrantov (Brooks, 2004, str. 51).

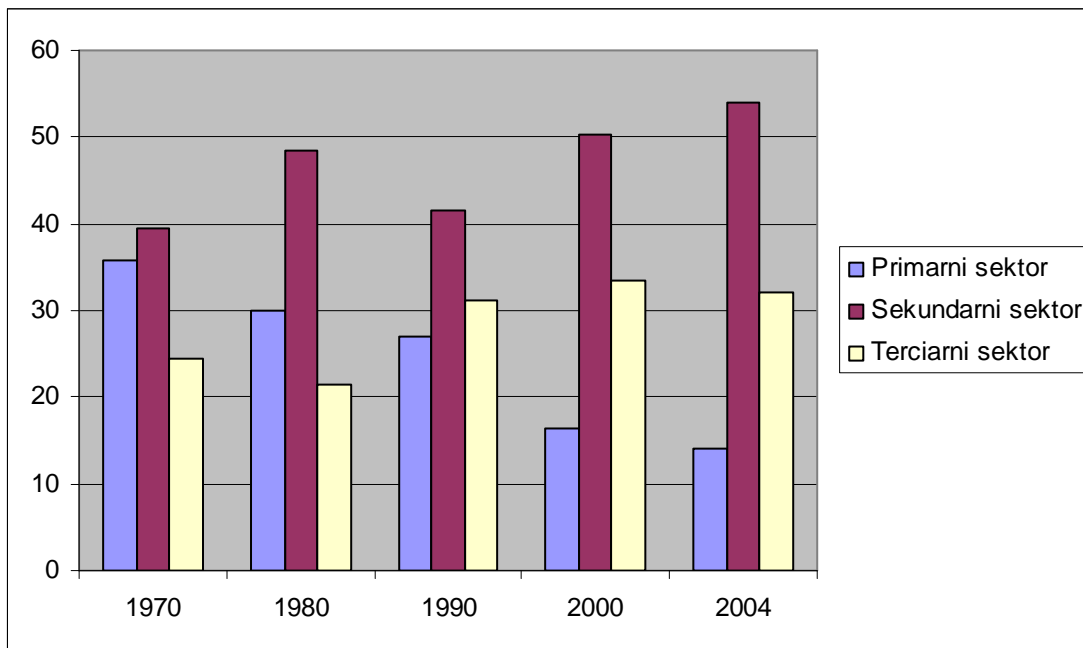
Migracije kmečkega prebivalstva opozarjajo na dejstvo, da je v agrarnem sektorju presežek delovne sile (približno 150 milijonov ljudi). Podobna situacija je prisotna tudi v državnih podjetjih (okoli 10 milijonov). Največji izziv, ki ga doživlja Kitajska na področju delovne sile v zadnjih letih je proces preusmeritve presežka delovne sile na kvalitetna delovna mesta. Analize ekonomistov predvidevajo, da je verjetno, da se bo stopnja brezposelnosti v obdobju treh do štirih let podvojila, tudi ob predvidevani 7 % stopnji rasti BDP, ter tako dosegla okoli 10 %, in se bo nato spustila, ko se bo končalo prestrukturiranje državnih podjetij (Brooks, 2004, str. 52). Ta proces bi lahko omilila večja gospodarska rast Kitajske, posebno v privatnem sektorju ter delovno intenzivnih panogah, ki so v zadnjih letih odprla največ prostih delovnih mest.

3.3. SEKTORSKA STRUKTURA PROIZVODNJE

Pred ustanovitvijo LR Kitajske leta 1949 je bilo kmetijstvo osnovna gospodarska panoga, industrija pa ni bila močno razvita. Vladala je revščina, tako v mestnih predelih, kot na podeželju, in povprečna življenjska doba je bila okoli 40 let. Od ustanovitve LR Kitajske se je Mao Zedong po sovjetskem modelu usmeril k pospešeni industrializaciji (v glavnem je prevladovala težka industrija), ter k zmanjševanju revščine. Kitajska je z reformami Deng Xiaopinga leta 1979 vstopila v novo fazo socialno-ekonomskega razvoja, pri čemer je bila

glavna vladna strategija odpiranje gospodarstva zunanjemu svetu. Kitajska je z reformami dosegla pospešeno gospodarsko rast, število ljudi, ki živijo pod mejo revščine, je padlo iz 280 milijonov leta 1985 na 30 milijonov ljudi leta 2000, živečih predvsem v notranjosti države, kjer so klimatski in geografski pogoji precej težki. Zmanjšanje revščine ustvarja dobre pogoje v hitro rastoči potrošniški družbi, prav tako povečana pričakovana življenjska doba, ki se je zvišala na povprečno 70 let leta 1998, zaradi česar je aktivna delovna doba prebivalstva daljša (Wang, 2001, str. 1).

Slika 5: Sektorska struktura BDP v % od leta 1970 do leta 2004

Vir: Yueqin, 2004, str. 4.

Leta 2004 je primarni sektor zajemal 14 % BDP, sekundarni je zajemal dobro polovico, to je 54 % BDP, 32 % BDP pa je bilo ustvarjenega v terciarnem sektorju (Yueqin, 2004, str. 3). Različne stopnje rasti v treh sektorjih so v zadnjih tridesetih letih vodile do močnih sprememb v industrijski strukturi kitajskega gospodarstva, je pa opaziti znani srednjeročni trend sektorske proizvodnje, kjer se delež dodane vrednosti primarnega sektorja zmanjšuje, delež sekundarnega in terciarnega sektorja pa se zvišuje.

Kot že omenjeno je več kot polovica delovne sile zaposlene v kmetijstvu, čeprav je zaradi nerodovitne zemlje v notranjosti in na zahodu Kitajske manj kot 10 % vse zemlje primerne za obdelovanje. Skoraj vsa obdelovalna površina je namenjena pridelovanju živilskih pridelkov in Kitajska je ena največjih svetovnih proizvajalk riža, krompirja, prosa, ječmena, oreščkov, čaja in svinjine. Glavni neživilski pridelki kot so bombaž, ostale vlaknine in oljčna semena oskrbujejo Kitajsko z velikim obsegom dohodka, ki ga pridobi v mednarodni trgovini. Kmetijske dobrine, predvsem sadje in zelenjava, ribe, žito in žitni izdelki ter meso in mesni

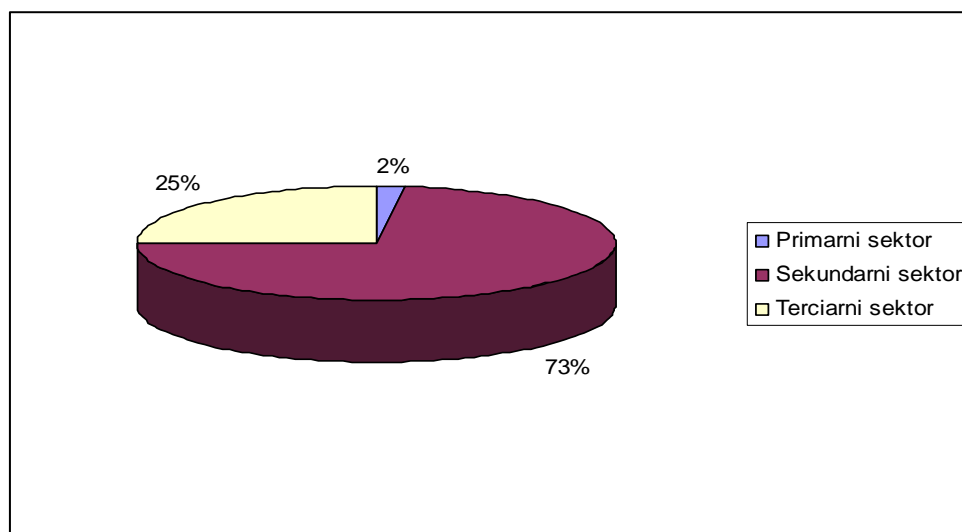
izdelki so večinoma namenjeni izvozu v Hong Kong. Donosi v kmetijstvu so relativno visoki zaradi intenzivne kulture, vendar si vlada želi povečati proizvodnjo kmetijskega sektorja preko izboljšav v zemljiških posestvih, s povečano uporabo gnojil in sodobnejšo tehnologijo. Prihodki kmetov stagnirajo, kar vodi v povečevanje premoženjskih razlik med obalnimi regijami in podeželjem. Delno je razlog v politiki vlade, ki si prizadeva za samozadostnost, saj želi obdržati 95 % stopnjo samozadostnosti v pridelavi žita, poleg tega pa ne dovoljuje kmetom, da postanejo lastniki zemlje, ki jo obdelujejo in je zaradi tega ne morejo kupovati oz. prodajati (Morrison, 2005, str. 10).

Industrija je že 50 let gonilo uspešnega kitajskega ekonomskega razvoja. Struktura industrije se je razvijala v treh fazah. V obdobju, ki mu je vladal Mao Zedong, to je v obdobju pred reformami, od leta 1952 do leta 1978, se je na Kitajskem pospešeno razvijala težka industrija, od leta 1979 do leta 1994 je Kitajska diverzificirala industrijski sektor v proizvodnjo lahke predelovalne industrije, kot sta tekstilna in prehrabena industrija. V tretji fazi, od leta 1995 naprej, se Kitajski industrijski sektor srečuje z množičnim presežkom ponudbe, kar je pretežno posledica velikih investicij v ta sektor (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 6). Da bi uredila neskladja v presežni industrijski proizvodnji, se je Kitajska usmerila v širjenje tehnološko intenzivnih sektorjev ter na široko dograjevala raven uporabljene tehnologije v industriji. Veliko vlogo gre pripisati TNI, saj so z višjo kapitalno intenzivnostjo in višjo delovno produktivnostjo le-te imele pozitiven vpliv na učinkovitost v proizvodnji (Lemoine, 2001, str. 16).

Kitajska je tako svetovna proizvajalka jekla, različnih kovin in široke palete mineralov, med katerimi proizvede največ premoga (skoraj tretjino svetovne proizvodnje premoga se ustvari na Kitajskem). Leta 2000 je bila peta na svetu po črpanju surove nafte (vseeno je zaradi visoke porabe neto uvoznica nafte), poleg tega pa je vodilna v številnih proizvodih lahko predelovalne industrije, kot so proizvodnja barvnih televizorjev, pralnih strojev, zamrzovalnikov, klimatskih naprav, telefonskih aparatov, v proizvodnji glasbenih inštrumentov, svilenih oblačil ter v proizvodnji transportnih vozil, vključujoč proizvodnjo avtomobilov (Xiaomin, 2003, str. 57). Ključni industrijski sektorji proizvodnje so komunikacijska, računalniška in ostala elektronska oprema, transportna sredstva, metalurgija, kemična industrija, električne strojne naprave, tekstil, električna in toplotna energija, rafinerije, predelava hrane in ostalo (Qiu, 2005, str. 7). Leta 1997 je sekundarna industrija prispevala 52,1 % k BDP in zajemala 66,2 % celotne proizvodnje (12,3 % je odpadlo na primarni sektor, 21,4 % pa je predstavljal delež storitev). Največji del sekundarne proizvodnje ustvarijo industrijski izdelki, ki so leta 1997 predstavljali 54,1 % sekundarnega sektorja, kar predstavlja 40,8 % BDP (Hayashi, 2003, str. 29). Delež industrijskega sektorja v celotni proizvodnji Kitajske je višji od deleža, ki ga le-ta zajema v BDP zaradi visoke potrebe po vmesnih proizvodih. Tuji kapital je bil od sredine osemdesetih let usmerjen predvsem na industrijski sektor, zdaj pa se zaradi nasičenosti industrijske proizvodnje v določenih industrijskih dejavnostih pričakuje širjenja deleža TNI v storitvenem sektorju (Lemoine, 2001, str. 9).

Storitveni sektor se je začel razvijati relativno pozno, vendar je od leta 1980 hitro krepil svoj položaj v kitajskem gospodarstvu. V letu 1978 je bila dodana vrednost v storitvenem sektorju 30 milijard USD, leta 2004 pa je dodana vrednost dosegala 524,6 milijard USD (Yuequin, 2004, str. 3). Vendar pa razvoj modernih storitev z visoko tehnologijo in visoko dodano vrednostjo ni zadosti hiter. Med leti 1997 in 2002 se je znižal del tradicionalnih storitev, kot so transport, skladiščenje, gostinstvo, maloprodaja in prodaja na veliko iz 38,4 % na 33,8 %, prav tako pa se je znižal del modernih storitev, kot so finančne storitve in zavarovalništvo, poštna in telekomunikacijske storitve, socialne storitve, izobraževanje in raziskave, ki je padel iz 40,7 % v letu 1997 na 34,7 % leta 2002 (Yuequin, 2004, str. 3). Vse kaže na to, da je storitveni sektor na strukturno nizkem nivoju. Razloge je moč najti v tem, da je kitajsko gospodarstvo v procesu industrializacije, kjer še vedno prevladuje sekundarni sektor in je trg za storitve relativno nerazvit, poleg tega je vladni nadzor še vedno prevladujoč v določenih segmentih, razen tega pa terciarni sektor zahteva visoki nivo znanja in managementa, ki ga na Kitajskem primanjkuje (Zhengzhang, 2005, str. 5).

Slika 6: Dejansko uporabljene TNI po sektorjih leta 2003 v %

Vir: Yuequin, 2004, str. 7.

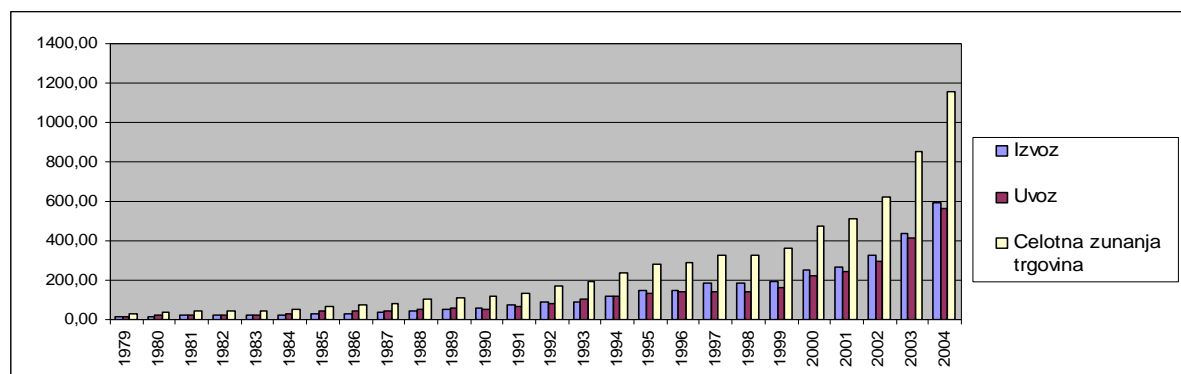
Slaba razvitost terciarnega sektorja omogoča večje vzpodbude za tuje investitorje zaradi širših investicijskih priložnosti. TNI, usmerjene na storitveni sektor, so od leta 2000 naprej zavzemale približno 25 %, kar je še vedno manj od 32 %, kolikor je predstavljal storitveni sektor v letu 2004. Tuji investitorji usmerjajo svoj kapital predvsem na področja nepremičninskih in transportnih storitev, maloprodaje in veleprodaje, gostinstva ter socialnih storitev, kar je v glavnem posledica vladnih omejitev na področjih financ in zavarovanja, telekomunikacij in turizma. Od 11. decembra 2004 je Kitajska zaradi članstva v WTO vstopila v zadnji del tranzicijskega postopka, ki zahteva do zaključka leta 2006 opustitev vseh omejitev za prihod tujega kapitala na področju storitvenih dejavnosti. Tako bo tuji kapital

obravnavan pod enakimi pogoji kot domači kapital ter bo imel prost vstop v terciarni sektor (Yueqin, 2004, str. 32).

3.4. GIBANJE UVOZA IN IZVOZA

Ekonomске reforme so kitajsko gospodarstvo transformirale v močno trgovsko silo. Leta 1979 je bil obseg zunanje trgovine manjši od enega odstotka, leta 2003 pa je narasel na približno 6 % svetovne trgovine. Izvoz in uvoz sta se v povprečju povečevala za 15 % letno od leta 1979, kar je dosti hitreje v primerjavi s povečevanjem svetovnega uvoza in izvoza, ki je v istem obdobju rasel za 7 %. Izvoz se je povečal iz 14 milijard USD v letu 1979 na 593 milijard USD leta 2004, uvoz pa je narasel iz 16 milijard USD na 561 milijard USD v enakem obdobju (Zhang, 2005, str. 5). Leta 2004 je Kitajska prehitela Japonsko in tako postala za ZDA in Nemčijo tretja največja trgovinska sila. Rast zunanje trgovine se je po vstopu Kitajske v WTO še dodatno okrepila in preseгла pričakovanja strokovnjakov. Leta 2004 sta se tako uvoz kot izvoz povečala za več kot dvakrat glede na leto 2001 (Morrison, 2005, str. 7). Na tem mestu se pojavijo ugibanja ali lahko Kitajska s takim tempom ob koncu desetletja celo prehiti trgovinsko velesilo ZDA.

Slika 7: Gibanje uvoza in izvoza v blagovni trgovini med leti 1979 in 2004 v mrd USD

Vir: Morrison, 2005, str. 6.

Kot je razvidno iz Slike 7, je imela Kitajska v preteklosti tako trgovinski deficit, kot trgovinski presežek, ki je v zadnjih 11 letih konstanten. Leta 2004 je znašal 32 milijard USD. Presežek na trgovinski bilanci ter priliv tujega kapitala sta omogočila Kitajski, da je po akumulaciji zaloge deviznih rezerv na drugem mestu na svetu, pred njo je samo Japonska. Devizne rezerve so se povečevale za 117 milijard USD v letu 2003, za 201 milijard USD v letu 2004 in so bile koncem leta 2004 že 610 milijard USD, marca leta 2005 pa so narasle na 659,1 milijarde USD (Morrison, 2005, str. 8). Zaloga deviznih rezerv je v zadnjih letih zadoščala za pokrivanje tujih dolgov tako v javnem, kot v privatnem sektorju. Po ocenah japonskih analitikov tako velika akumulacija deviznih rezerv nakazuje na podcenjenost yuana (Hayashi, 2003, str. 27).

Kitajsko gospodarstvo postaja vse pomembnejše na ravni svetovne ekonomije. Med ostalimi azijskimi državami je Kitajska hitro širila svoj delež v svetovni trgovini. Vzpon Kitajske kot velike izvoznice in velike uvoznice je povišal zanimanje za kitajsko gospodarstvo, predvsem zaradi občutnega potencialnega vpliva na svetovno gospodarstvo. Povpraševanje Kitajske po nafti in ostalih primarnih dobrinah, predvsem bakru in soji, je pripomoglo k višanju svetovnih ravni cen. Večanje nakupov investicijskih dobrin, polproizvodov ter strojne opreme je ohranjalo output in izvoz mnogih vzhodno azijskih držav. Kitajska je nadomestila Japonsko in postala največji trg v Aziji tako za azijske kot za evropske izvoznike (Zhang, 2005, str. 7). Izvoz Kitajske je naraščal skoraj dvakrat hitreje kot je v povprečju naraščal izvoz drugih azijskih držav, kar nakazuje na dejstvo, da se krepi položaj Kitajske kot pomembne udeleženke v globalni ekonomiji. Posebno pomembna je bila rast izvoza industrijskih izdelkov in premoga, kjer je Kitajska podvojila svoj del v skupni trgovini azijskih držav, le izvoz kmetijskih proizvodov je ostal nespremenjen.

Izvoz je eden izmed glavnih razlogov za hitro gospodarsko rast Kitajske. Leta 2003, kot tudi v drugi polovici devetdesetih let, je bila rast kitajskega blagovnega izvoza dvakrat hitrejša od rasti svetovnega izvoza. Kitajska je postala največji uvozni partner za Japonsko ter druga največja dobaviteljica za EU, ki uvaža največ iz ZDA. Na ameriškem trgu je Kitajska nadomestila Mehiko, ki je bila do leta 2003 za Kanado druga največja uvoznica. Delež izvoza Kitajske v svetovnem izvozu pisarniške in telekomunikacijske opreme, tekstila in oblačil zajema razpon od 13 % do 23 % (Hayashi, 2003, str. 46). Kitajska je druga največja izvoznica pisarniške in telekomunikacijske opreme. Kitajska postaja tudi največja svetovna dobaviteljica tekstilnih izdelkov in oblačil, če ne upoštevamo trgovine znotraj EU.

Po podatkih kitajskega statističnega urada so bile najpomembnejše trgovinske partnerice Kitajske leta 2004 EU, ZDA, Japonska, Hong Kong ter 10 držav v Zvezi jugovzhodnih azijskih držav - ASEAN. Te države so Indonezija, Malezija, Filipini, Singapur, Tajsko, Brunej, Kambodža, Laos, Mjanmar in Vietnam (Morrison, 2005, str. 8).

Tabela 1: Pet najpomembnejših zunanje trgovinskih partneric Kitajske v letu 2004 v mrd USD

Država	Celotna zunanja trgovina	Izvoz Kitajske	Uvoz Kitajske
EU	177,3	95,9	63,4
ZDA	169,7	125,0	44,7
Japonska	167,9	73,5	94,4
Hong Kong	112,7	100,9	11,8
ASEAN	105,9	42,9	63,0

Vir: Morrison, 2005, str. 8.

Največji izvozni trgi za Kitajsko so bili ZDA, Hong Kong ter EU, največ pa je Kitajska uvozila iz Japonske EU in Tajvana. ZDA so bile na šestem mestu (Morrison, 2005, str. 7). Več kot 90 % proizvodnje industrijskih izdelkov iz EU in Japonske je bilo leta 2003 izvoženih na Kitajsko, medtem ko so ZDA izvozile 68 % industrijskih proizvodov in 20 % hrane. Omenjene države izvažajo predvsem električne naprave, telekomunikacijsko opremo, opremo za transport ter kemične dobrine. Leta 1995 je Kitajski uvoz predstavljal 10 % delež uvoza azijskih držav, leta 2003 pa je uvoz Kitajske predstavljal 24 % azijskega uvoza (Hayashi, 2003, str. 15). V letu 2003 je vrednost uvoza narasla za slabih 40 % glede na prejšnje leto, leta 2004 pa je glede na leto 2003 uvoz narasel za slabih 36 % (Morrison, 2005, str. 7).

Nova razdelitev dela v Aziji je posledica ekonomskega vzpona Kitajske, zaradi česar je prišlo do korenitih sprememb tako v azijskih, kot tudi v svetovih trgovinskih tokovih. Mnogi proizvajalci na Japonskem in visoko razvitih azijskih državah nič več ne izvažajo svojih končnih proizvodov v ZDA ter EU, temveč preusmerijo sestavne dele z visoko dodano vrednostjo na Kitajsko, ki se nato na Kitajskem sestavijo v končne proizvode, ter so nato primerni za prodajo na Kitajskem in za izvoz na zahodne trge. Prav tako so razvitejše azijske države preusmerile proizvodnjo v delovno intenzivnih panogah, kot je oblačilna industrija, na Kitajsko.

Zaradi lažjega razumevanja vloge, ki jo ima Kitajska v svetovni trgovini, je pomembno opozoriti na proces razvoja trgovinskih vzorcev Kitajske. V zadnjih 20 letih je Kitajska beležila izjemno gospodarsko rast in dober del k pospešenemu gospodarskemu razvoju je pripomogla trgovina, posebno trgovina z industrijskimi izdelki. Izvoz industrijskih izdelkov je rasel izjemno hitro; v petletnem obdobju, od 1995 do 2000, je rasel v povprečju za 12 % letno, leta 2003 je narasel za 36 % in je istega leta zajemal 7,3 % delež v svetovnem izvozu industrijskih dobrin. Uvršča se za EU, ZDA in Japonsko. Poleg tega je Kitajska tretja najpomembnejša uvoznica industrijskih proizvodov na svetu, za EU in ZDA. Njen uvoz se je med leti 1995 in 2000 povečeval v povprečju za 10 % letno, leta 2003 pa je zavzemal 5,9 % delež svetovnega uvoza omenjenih izdelkov (Hayashi, 2003, str. 17). Velika količina razpoložljive poceni delovne sile je omogočila Kitajski, da je globalno konkurenčna v delovno intenzivni in nizko stroškovni proizvodnji. Zaradi tega industrijski proizvodi zajemajo vedno višji delež v mednarodni trgovini Kitajske. Leta 1995 je vrednost kitajske blagovne trgovine predstavljala 11 % delež izvoza azijske regije, leta 2003 pa se je povečala na 23 %. Japonska je še vedno največja izvoznica med azijskimi državami, vendar se je njen delež v istem obdobju zmanjšal iz 34 % na 25 % (Hayashi, 2003, str. 17).

Tabela 2: Najpomembnejše uvozne dobrine med leti 2002 in 2004 v mrd USD

Dobrine	2002	2003	2004	2004/2003 sprememba v %
Električna strojna oprema in deli; zvočni in televizijski snemalci, deli in pripomočki	26,4	41,9	61,4	46,8
Grelci, strojna oprema, mehanske naprave in deli (Pisarniška oprema, računalniki in deli)	21,2	29,8	38,6	29,5
Surova nafta	12,8	19,8	33,9	71,1
Plastika, plastične mase	17,4	21,0	28,1	33,4
Organske kemične spojine	11,2	16,0	23,8	48,8

Vir: Morrison, 2005, str. 9.

Kitajska je leta 2004 uvozila največ električne stojne opreme in delov, grelcev, različne strojne opreme, mehanskih naprav in delov, surove nafte, plastičnih materialov in organskih kemičnih spojin. Velik del uvoženih dobrin kot so surovine, sestavni deli in elementi in proizvodna mehanska oprema, je uporabljenih v proizvodnji izdelkov, ki se nato izvozijo. Kot primer, Kitajska za izvoz tekstilnih izdelkov in oblačil uvaža stojno opremo, ki jo potrebuje pri obdelavi bombaža in ostalega tekstila. Prav tako velik del uvoza predstavljajo sestavni deli, predvsem v proizvodnji elektronske in računalniške opreme, ki so namenjeni izvozu. Poleg tega je Kitajska velik uvoznik avtomobilov. V povprečju se je uvoz avtomobilov povečeval za 8 % letno med leti 1995 in 2000, leta 2002 je narasel za 42 %, leta 2003 pa za 84 % (Hayashi, 2003, str. 20). Kitajska predstavlja ogromno tržišče za avtomobilsko industrijo, tako da veliko podjetij odpira nove tovarne, da bi zadovoljili naraščajoče povpraševanje

Izvozila pa je največ električne strojne opreme in delov, med katere se uvrščajo tudi pisarniški aparati ter telekomunikacijska oprema, ki so leta 2001 predstavljali kar 44,6 % del svetovne trgovine (Xiaomin, 2004, str. 98), grelcev, mehanskih naprav in delov, oblačil, pohištva, ter optične, fotografske in medicinske opreme (Morrison, 2005, str. 7). Podjetja s tujim kapitalom močno pripomorejo k naraščanju izvoza (*angl. foreign-funded enterprises*). Le-ta so leta 2003 proizvedla 81 % tehnološke opreme za izvoz (Chan, 2003, str. 1). Tuja multinacionalna podjetja so realocirala svoje proizvodne obrate na Kitajsko, da bi izkoristila stroškovno prednost poceni delovne sile ter predvsem, da bi bila prisotna na tako ogromnem trgu, kot je kitajski. Tako so dominantna tudi na področjih tekstilne industrije, strojne opreme in v izvozu igrač (Chan, 2003, str. 1). Leta 2002 je bilo približno polovica trgovine opravljena preko takih podjetij. Večinoma so to investitorji iz Hong Konga ter Tajvana, ki so preusmerili svoje delovno intenzivne ter izvozno usmerjene firme na Kitajsko, da bi s tem izkoristili prednost nizke cene kitajske delovne sile. Kakor navajajo kitajske statistike, je delež izvoza,

ki ga ustvarijo podjetja s tujimi investicijskimi vlaganji (*angl. foreign-invested enterprises*), narasel iz 2 % leta 1986 na 41 % leta 1996 ter na 57 % leta 2004 (Morrison, 2005, str. 8). Zaradi pomembne vloge, ki jo imajo TNI za kitajsko gospodarstvo, v nadaljevanju podrobneje predstavljam zgodovino liberalizacije TNI ter analizo TNI v kitajskem gospodarstvu.

Tabela 3: Najpomembnejše izvozne dobrine med leti 2002 in 2004 v mrd USD

Dobrine	2002	2003	2004	2004/2003 sprememba v %
Električna strojna oprema in deli; zvočni in televizijski snemalci, deli in pripomočki	65,2	89,0	129,7	45,7
Grelci, strojna oprema, mehanske naprave in deli (Pisarniška oprema, računalniki in deli)	50,9	83,4	118,3	41,8
Oblačila	36,6	45,8	54,8	19,7
Pohištvo, posteljnina in svetila	9,9	12,9	17,3	34,3
Optična, fotografska in zdravstvena oprema in deli	7,4	10,6	16,3	53,9

Vir: Morrison, 2005, str. 9.

Če na kratko povzamem bistvene ugotovitve tega poglavja, lahko rečem, da je Kitajska v zadnjih petindvajsetih letih (1978-2003) dosegala izjemno gospodarsko rast. Ekonomisti pripisujejo hitro rast kitajskega gospodarstva dvema glavnima faktorjema: visokim kapitalskim investicijam, ki so financirane iz dveh glavnih virov; domačih prihrankov in TNI in hitri rasti produktivnosti. Ekonomske reforme so tako pripomogle k večji učinkovitosti v gospodarstvu, kar je povzdignilo output in povečalo vire za nadaljnje investicije na Kitajsko. Na trgu dela je opaziti trend rasti zaposlenosti v zasebnih podjetjih in v podjetjih s tujim kapitalom, ter rast zaposlenosti v storitvenem sektorju. V državnih podjetjih je prisoten proces prestrukturiranja, vendar je kljub odpuščanju delavcev v državnih podjetjih še vedno opazen presežek delovne sile. Migracije delovne sile so opazne tudi pri kmečkem prebivalstvu v mesta na obalnih provincah. Izziv, s katerim se sooča kitajsko gospodarstvo po vstopu v WTO leta 2001, je proces preusmeritve presežka delovne sile na delovna mesta predvsem v privatnem sektorju ter v delovno intenzivnih panogah, kjer je v zadnjih letih največ prostih delovnih mest. V industrijski strukturi kitajskega gospodarstva je opaziti znani srednjeročni trend sektorske proizvodnje, kjer se delež dodane vrednosti primarnega sektorja zmanjšuje, delež sekundarnega in terciarnega sektorja pa se zvišuje. V sekundarnem sektorju se kitajsko gospodarstvo srečuje s presežkom ponudbe, tako da se je Kitajska usmerila v širjenje tehnološko intenzivnih sektorjev z nadgrajevanjem ravni uporabljene tehnologije v industriji. Terciarni sektor, ki se je začel razvijati relativno pozno, je na strukturno nizkem nivoju,

vendar pa je močan vzpodbudni element za TNI, prav tako so za TNI privlačni tehnološki sektorji kitajskega gospodarstva. TNI igrajo pomembne vlogo tudi v zunanji trgovini Kitajske, saj v izvozni dejavnosti prevladujejo podjetja s tujim kapitalom. Kitajska je postala leta 2004 tretja svetovna trgovinska velesila, rast trgovine pa se je še okrepila po vstopu Kitajske v WTO.

4. TUJE NEPOSREDNE INVESTICIJE NA KITAJSKO

Kitajska, ki je zaradi strogega komunističnega režima še 30 let nazaj ostajala zaprta zunanjemu svetu in samozadostna, je v tem relativno kratkem obdobju preživela korenite spremembe, ne samo v ekonomskem, ampak tudi v širše družbenem pogledu. Okrepila je svojo vlogo v svetu tako na ekonomskem, kot na političnem področju in postala pomembna igralka v svetovni ekonomiji. Že samo dejstvo, da je leta 2003 prehitela ZDA in postala največja prejemnica TNI na svetu nakazuje na velik potencial, ki ga nudi Kitajska za svetovno ekonomijo in prav mogoče je, da je postala nekakšna rešiteljica za zahodni svet, ki se v zadnjih nekaj letih spopada z recesijo v gospodarstvu. Kitajska ima zahodnim podjetjem ponuditi velikanski trg, na katerega je bilo 30 let nazaj skoraj nemogoče vstopiti. Vlada Kitajske se je zavedala, da je za ekonomski razvoj potreben tuj kapital in je začela postopno sproščati različne omejitve, tako da je bila leta 2003 največja država gostiteljica med državami v razvoju (Prasad, Wei, 2005, str. 4). V dvajsetletnem obdobju, od leta 1979 do leta 1999, je vrednost TNI na Kitajsko znašala 306 milijard USD, kar je enako 10 % svetovnih NTI in okoli 30 % NTI, ki so jih prejele vse države v razvoju (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 7).

4.1. ZGODOVINA ODPIRANJA KITAJSKE TUJEMU KAPITALU

Politika odprtih vrat, s katero so na Kitajskem začeli spodbujati tržno usmerjenost gospodarstva, je privedla do visokih stopenj rasti BDP ter do močnih procesov transformacije kitajskega gospodarstva. Gonilna sila ekonomskega napredka, ki ga doživlja Kitajska v zadnjih tridesetih letih, je bila povečana mera odprtosti gospodarstva, predvsem kar se tiče večje prisotnosti države v mednarodni menjavi ter visokih kapitalskih prilivov v obliki TNI. Po mnenju številnih ekonomistov so prav TNI ključna prvina, ki so pripomogle kitajskemu gospodarstvu do čedalje večje prisotnosti v svetovni ekonomiji. Na kratko v nadaljevanju predstavljam ozadje tokov dogajanja od začetka uvajanja odprtega trga od konca 80. let naprej, ko je bilo kitajsko gospodarstvo še močno izolirano od ostalega sveta, do današnjih dni, ko postaja Kitajska ena izmed pomembnejših gospodarstev v svetovnem merilu.

4.1.1. ZAČETNO POIZKUSNO OBDOBJE EKONOMSKEGA ODPIRANJA (1979 - 1986)

Kapitalski prilivi so bili v začetnem obdobju minimalni, ker tuji investitorji niso želeli investirati svojih sredstev v socialistično gospodarstvo zaradi številnih kontrolnih

mehanizmov, s slabo delujočimi institucijami ter majhni izpostavljenosti mednarodni menjavi. Julija 1979 je stopil v veljavo nov zakon o skupnih vlaganjih (*angl. Joint Ventures*) kot sestavni del politike odprtih vrat, ki so jo sprejeli decembra leta 1978. Namen politike je bila pospešena modernizacija kitajskega gospodarstva, ki je bila mogoča le ob procesu širjenja prisotnosti države v mednarodni trgovini in ob večji dostopnosti tujih kapitalskih virov in moderne tehnologije. Novi zakon je zagotavljal osnovna pravila za poslovanje tujih podjetij, ki so vložila najmanj 25 % kapitala v obstoječa kitajska podjetja (Prasad, Wei, 2005, str. 32). Sproščene so bile omejitve za zunanje dolgove in premoženjsko financiranje, zmanjšani pa so bili različni kontrolni mehanizmi zunanje trgovine. Lokalne vlade provinc so imele proste roke pri upravljanju skupnih vlaganj. Ustanovljene so bile posebne ekonomske cone, kjer so tujim podjetjem nudili davčne in administrativne ugodnosti; podjetja, ki so bila delno v tuji lasti, so plačevala nižji davek na prihodke (15 %), kot domača podjetja (33 %). Tri od štirih posebnih ekonomskih con; Shenzhen, Shantou in Zhuhai, je bilo ustanovljenih v provinci Guangdong, ki se nahaja neposredno v bližini Hong Konga, četrta posebna ekonomska cona Xiamen pa je bila locirana v bližini Tajvana, v provinci Fujian (Tseng, 2002, str. 14). Pomembno je poudariti, da so bile prve posebne ekonomske cone vpeljane na območjih, kjer ni bilo razvite industrije, z namenom, da bi preprečili prevelik vpliv tujcev na področjih, kjer je Kitajska prednjačila s svojo težko industrijo.

Leta 1984 so odprli 14 dodatnih področij, ki so se imenovala odprta obalna mesta, kjer so enako kot v specialnih ekonomskih conah vodili preferencialno politiko do tujih investorjev. V začetku osemdesetih je bila vpeljana reforma tudi v trgovini. V sedemdesetih letih je bila vsa trgovina monopolizirana s strani 12 državnih podjetij, od katerih je bilo vsako odgovorno za trgovanje s predpisanimi proizvodi (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 15). Reforma vpelje dva različna režima trgovanja: za podjetja s tujim kapitalom (*angl. Foreign Invested Enterprises – FIE*) in za domača podjetja. FIE so imela precej več svobode, saj so se lahko direktno povezala v mednarodno trgovino, poleg tega so bila podjetja, ki so bila izvozno usmerjena, upravičena do neplačila carine za surovine, polizdelke in kapitalsko opremo, ki so jo potrebovala v proizvodnji končnih proizvodov.

Leta 1986 je stopilo v veljavo »22 predpisov« (Prasad, Wei, 2005, str. 34). Podjetja s tujim kapitalom so bila upravičena do manjših davkov na prihodek, ne glede na lokacijo, poleg tega je bil vodstveni kader upravičen do večje avtonomije pri poslovnih odločitvah. Stroge omejitve, ki so prej veljale za nakazilo dobičkov v tujih valutah, so bile opuščene. Poleg tega so bila prvič dovoljena podjetja, ki so bila popolnoma v lasti tujcev. 22 predpisov je določalo podjetjem v 100 % tuji lasti dva pogoja. Projekti morajo biti »izvozno usmerjeni« (kjer se izvozi najmanj 50 % produkcijske vrednosti), ter »tehnološko napredni« (projekti, pri katerih se nadgrajuje domača proizvodnja kapaciteta z uporabo »napredne« tehnologije). Največ TNI je bilo usmerjenih na delovne intenzivne panoge in so bile predvsem iz Hong Konga, Macao-a, ter Tajvana, kar je po svoje razumljivo zaradi tradicionalne navezanosti na Kitajsko. Poznavanje jezika, kulture ter družinske vezi so tako omogočale lažje poslovanje.

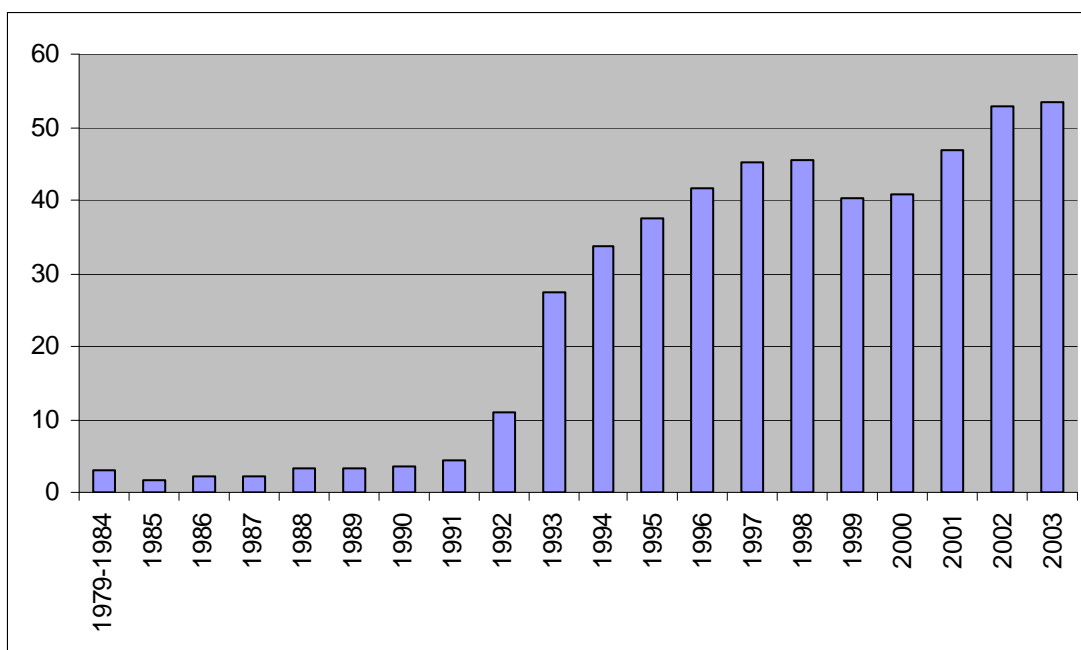
Njihova vrednost je dosegala 4,5 milijarde USD (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 16).

4.1.2. OBDOBJE STABILNE RASTI (1987 - 1991)

Leta 1988 so odprli še peto specialno ekonomsko cono na otoku Hainan ter uradno sprejeli zakon o združenih skupnih vlaganjih (*angl. Cooperative Joint Venture*), kjer je razdelitev dobička določena v pogodbi med družbeniki in ne od deleža partnerjev v lastniškem kapitalu. Rast TNI se je leta 1989 upočasnila zaradi političnih nemirov na Trgu nebeškega miru, vendar se je hitro okrepila v devetdesetih letih. V tem obdobju so začele v državo vlagati zahodne in japonske multinacionalke. Med leti 1979 in 1991 je bilo največ TNI - kar 62 % iz Hong Konga, 14 % je bilo japonskega, 11 % pa ameriškega izvora (Lemoine, 2001, str. 24). Glede na osemdeseta leta se je v devetdesetih letih zvišal delež TNI tako v absolutnih zneskih, kot v odstotnem deležu BDP. V tem obdobju so bile TNI usmerjene predvsem v državna podjetja težke industrije in v finančni sektor. Vrednost TNI je bila v tem obdobju 17,8 milijard USD, od tega jih je bilo približno 40 % lociranih v provinci Guangdong (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 8).

4.1.3. OBDOBJE HITRE RASTI (1992 - 1994)

Slika 8: Vrednost TNI na Kitajsko med leti 1979 in 2003 v mrd USD

Vir: Hsiao, 2004, str. 38.

Vrednost TNI je bila leta 1992 11 milijard USD, leta 1994 pa že 33 milijard USD (Lemoine, 2001, str. 16). Nenadno rast od leta 1992 je mogoče pojasniti s podporo takratnega

predsednika Denga Xiaopinga za nadaljnjo gospodarsko liberalizacijo. Spomladi 1992 je kitajska vlada začela z uvedbo novih ukrepov za pridobivanje TNI. Podjetja v tuji lasti so dobila nove priložnosti za prodajo svojih izdelkov in storitev na kitajskem trgu, prav tako so bili poizkusno odprti novi sektorji za tuje investicije (maloprodaja, finance, zavarovalništvo). Pomembno vlogo je igrala tudi makroekonomska politika s spodbujanjem gospodarske rasti med leti 1992 in 1994 ter z devalvacijo yuana. Poleg tega je bil takrat prisoten velik svetovni trend usmerjanja velikih količin TNI v države v razvoju, med katerimi je Kitajska prednjačila (Rijavec, 2002, str. 30).

4.1.4. ZRELO OBDOBJE (1995 - 1999)

V tem obdobju se je promocijska politika TNI usmerila na postopek vključevanja v WTO s tem, da je povečala stopnjo konkurenčnosti na domačem trgu ter globalno odprtost gospodarstva. Upad TNI iz 52,4 milijard USD leta 1997 na 47,5 milijard USD leta 1998 sovpada z manjšo gospodarsko rastjo ter azijsko gospodarsko krizo, kljub temu pa je bila Kitajska leta 1997 za ZDA druga največja prejemnica TNI (Lheem, 2004, str. 1). Leta 1998 so se TNI azijskega izvora znižale za 10 %, kljub temu so bile azijske države še vedno največji investitorji na Kitajsko (72 %). Upad je bil nadomeščen s TNI iz drugih držav: ameriške naložbe so med leti 1992 in 1998 predstavljale 8 % vseh TNI, države EU pa so investirale skupno približno 6,5 % (Lemoine, 2001, str. 17).

4.1.5. OBDOBJE PO LETU 2000

Sledi obdobje nadaljnje liberalizacije in odpiranja kitajskega gospodarstva. Glede na vstop v WTO je pričakovati povečanje investiranja v storitvene dejavnosti. Kitajska bo, po določilih WTO, še nadalje odpirala trgovinski in storitveni sektor, predvsem bančništvo, zavarovalništvo, maloprodajo, veleprodajo, telekomunikacije in tehnološke storitve. Kot sem predstavila v tretjem poglavju, kitajski storitveni sektor bistveno zaostaja za mednarodno ponudbo in zato tuja podjetja že sklepajo strateške poslovne povezave s kitajskimi podjetji. Vlada poleg tega pripravlja novo zakonodajo, ki bo dovolila nakup podjetij v državni lasti in to bo osnova za mednarodne prevzeme in združevanja (*angl. Transnational Mergers and Acquisitions*). Od septembra leta 2000 si prizadeva za večjo prisotnost tujega kapitala predvsem zaradi povečanja agregatnega povpraševanja, razvoja zahodnih regij, modernizacije državnih podjetij, napredka v hi-tech industriji ter ekspanzije storitvenega sektorja (Morrison, 2005, str. 5).

Letne stopnje rasti TNI so bile leta 2001 14,9 %, leto kasneje 12,5 %, leta 2003 je bila stopnja rasti nižja, 1,4 %, kar gre pripisati predvsem izbruhu virusa SARS (*angl. Severe Acute Respiratory Syndrome*), že leto kasneje pa je bila stopnja rasti 19,7 %, kar je enako 64 milijardam USD TNI v letu 2004. Do leta 2004, je kumulativna vrednost TNI dosegala 563 milijard USD (Morrison, 2005, str. 4). Po predvidevanjih za desetletno obdobje se bodo TNI letno povečevale za 5 do 10 % (Tseng, 2002, str. 22), saj bodo globalizacijski procesi

spodbujali selitev kapitala in Kitajska je s svojim industrijskim okoljem in velikim potencialom gospodarske rasti med najbolj privlačnimi državami. Cena dela je, z upoštevanjem velikega števila brezposelne a kvalitetne delovne sile, nizka. Članstvo v WTO spreminja kitajsko poslovno okolje. Posebno pomembno je za tuje investitorje odpiranje trga storitev. Poleg tega so podjetja s tujim kapitalom, ki že delujejo na Kitajskem, v fazi obnove in nadgradnje svoje proizvodnje.

Država začenja s prenosom specialnih pravic in ugodnosti, katera so imela tuja podjetja v zaprtih in maloštevilnih prostih conah, na širša območja, tako da ima danes že več kot polovica ozemlja Kitajske preferencialen status (Tseng, 2002, str. 15). To pomeni, da se bodo proste cone in mnoga druga mesta izenačile v pogojih za tuje investitorje, tako da bodo lahko tuji investitorji svoje operacije locirali tja, kjer je gospodarsko najugodnejše. Če želi podjetje razviti linijo izdelkov za revnejša področja, lahko tako poišče lokacijo v manj razvitem mestu v centralni Kitajski, kjer je tudi primeren segment potrošnikov.

V celotnem obdobju, od leta 1979 do leta 2004, je približno 43 % TNI izviralo iz Hong Konga (Hong Kong, bivša angleška kolonija od leta 1997 ponovno pripada Kitajski, vendar pa ga v diplomski nalogi zaradi statističnih podatkov obravnavam kot ločeno enoto). Pri podajanju podatkov o vrednosti TNI je potrebno opozoriti na možnost, da so dejanske vrednosti investicij nižje, kot jih navaja statistika. Lokalne oblasti rade pretiravajo o vrednosti TNI, da bi jih lahko pritegnile še več, hkrati pa tuji investitorji prikazujejo višje investicije, da si zmanjšajo davčno osnovo. Podrobnejši pogled tudi kaže na pojav, ki se imenuje kroženje (*angl. roundtripping*), kjer gre predvsem za to, da veliko tujega kapitala dejansko izvira iz kitajskih in tajvanskih podjetjih, ki ga preko honkonških podružnic kanalizirajo nazaj na Kitajsko in tako koristijo davčne olajšave, ki pripadajo tujim vlagateljem. Ne glede na to, da je delež TNI iz Hong Konga še vedno prevladujoč, se je v obdobju desetih let, med leti 1994 in 2004, znižal iz 58 % na 32 %, kar lahko nakazuje na možnost, da se velikost pojava kroženja zmanjšuje, čeprav je težko natančno oceniti delež kroženja v celotnih TNI iz Hong Konga. Na drugi strani pa se viša delež TNI iz Deviških otokov in Zahodne Samoe, čeprav je bolj verjetno da gre za kroženje in da so to originalno japonski, tajvanski in ameriški kapitalski tokovi kanalizirani preko teh dveh čezmorskih finančnih centrov, jasno z namenom, da se izognejo davkom v matičnih državah (Tseng, 2002, str. 4).

Tabela 4: Največji tuji investitorji po državah med leti 1979 in 2004 v mrd USD in v %

Država	Kumulativna uporabljena vrednost TNI 1979 - 2004		Uporabljena vrednost TNI leta 2004	
	vrednost v mrd USD	vrednost v %	vrednost v mrd USD	vrednost v %
Skupaj	563,8	100,0	64,0	100,0
Hong Kong	241,6	42,9	19,0	29,7
ZDA	48,0	8,5	3,9	6,1
Japonska	46,8	8,3	5,5	8,6
Tajvan	39,6	7,0	3,1	4,8
Deviški otoki	36,9	6,5	6,7	10,5
Južna Koreja	25,9	4,6	6,2	9,7

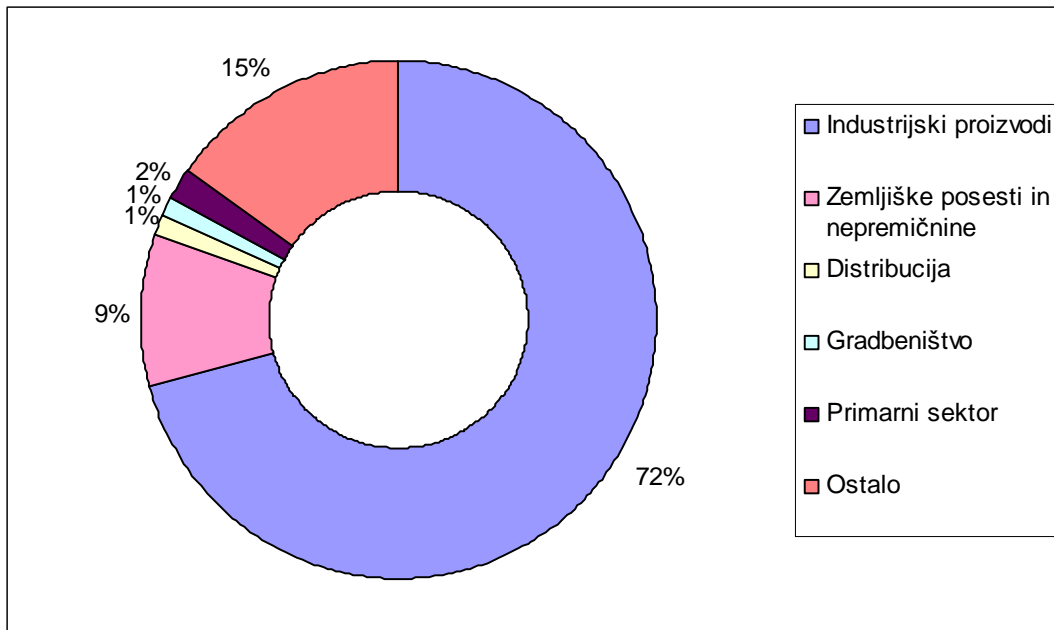
Vir: Morrison, 2005, str. 5.

Večina TNI je torej azijskega izvora. Med leti 2001 in 2004 je pet azijskih držav; Hong Kong, Japonska, Koreja, Tajvan in Singapur skupaj vložilo na Kitajsko približno 60 % vseh TNI. Glede na to, da je večina TNI na Kitajsko iz relativno razvitih azijskih gospodarstev nakazuje na pozitivne učinke, ki jih prinašajo TNI, kot so transferji tehnologije in managerskega znanja. Zanimivo je opozoriti na dejstvo, da je relativno majhen delež TNI iz ZDA in EU. Leta 2003 sta skupaj dosegali približno 15 % vseh TNI, kar je še nižje kot v obdobju med leti 1999 in 2000, ko je bil njun delež 22 %. Tudi s predpostavko, da je polovica prijavljenih TNI iz Hong Konga dejansko ameriškega izvora in če dodamo še celoten delež Deviških otokov, bi bil tako delež ZDA ter EU okoli 30 %, kar je dosti, vendar ne gre za dominanten položaj (Prasad, Wei, 2005, str. 7).

4.2. SEKTORSKA IN GEOGRAFSKA RAZPOREDITEV TNI NA KITAJSKEM

Kot je razvidno iz Slike 9, je največji delež TNI, 70,9 % usmerjen na industrijski sektor, investicije v zemljiške posesti in nepremičnine zajemajo slabih 10 % TNI. Znotraj industrijskega sektorja je bilo konstantno povečevanje deleža investicij v elektronsko in komunikacijsko opremo, ki je leta 1998 zajemal 5,3 %, septembra leta 2004 pa že 13,0 % TNI. Od leta 1998 se je delež investicij v industrijski sektor zvišal za skoraj 15 odstotnih točk, predvsem na račun manjših vlaganj v javne dobrine, gradbeništvo, transport telekomunikacijske storitve ter v posest in nepremičnine (Prasad, Wei, 2005, str. 42). V prihodnosti se pričakujejo večja vlaganja v storitveni sektor, kot posledica vstopa Kitajske v WTO ter nadaljnje liberalizacije.

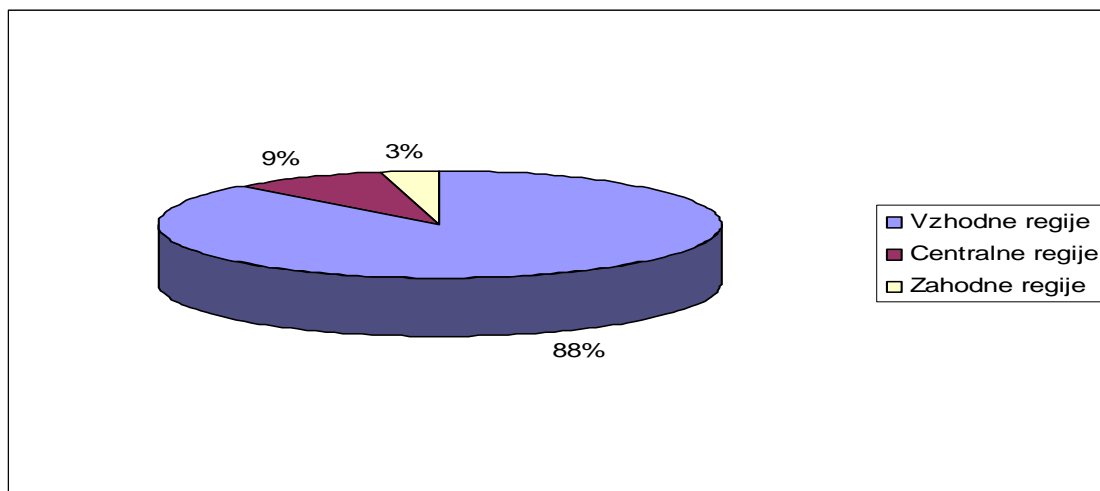
Slika 9: Sektorska distribucija TNI septembra leta 2004

Vir: Prasad, Wei, 2005, str. 42.

Geografsko so TNI precej neenakomerno razporejene, saj je največ TNI na jugovzhodnem obalnem delu, najmanj pa v notranjosti in v zahodnih provincah, kar je zgodovinsko povezano z omejitvijo TNI na posebne ekonomske cone. Poleg tega so še ostali faktorji, ki vplivajo na večjo koncentracijo TNI na obalnem delu, kjer je gostota prebivalstva najvišja. Najprej naj omenim strošek dela, ki je v obalnih provincah relativno nižji. Sicer je res, da je plača delavcev na obalnih delih višja, vendar je pri stroških dela potrebno upoštevati tudi raven produktivnosti. Leta 1980 je bila raven produktivnosti na obalnih delih za 25 % višja, leta 1995 pa že za 40 % višja, kot je bila povprečna raven delovne produktivnosti na državnem nivoju (Zhang, 2005, str. 1). Višja raven produktivnosti je prisotna v vseh treh sektorjih: primarnem, sekundarnem in terciarnem sektorju. Višja produktivnost je v močni korelaciji z višjim nivojem izobraževanja. Število univerzitetnih študentov na 1000 oseb je bilo leta 1995 za 38 % višje v obalnem delu, kot v centralnem predelu ter za 55 % višje kot v zahodnih področjih (Zhang, 2005, str. 14). Zaradi večje stopnje izobraženosti je produktivnost dela višja, kar vpliva na višjo raven TNI v obalnih predelih.

Slika 10: Geografska razporeditev TNI na Kitajskem med letoma 1983 in 1998

Vir: Tseng, 2002, str. 5.

Poleg produktivnosti dela, sta komparativni prednosti obalnih regij boljša infrastruktura ter višja industrijska kapaciteta. Infrastrukturni objekti, kot so transportni sistem, komunikacijske linije, električna energija in vodni viri so bolj dovršeni na obalnem delu kot drugod po državi. Dolžina železnic na 1000 kvadratnih kilometrov je bila leta 1978 na obalnih delih večja za 120 % glede na centralni in 493 % glede na zahodni del, leta 1990 pa so bile železniške proge v povprečju daljše na obalnem delu za 148 % glede na centralni predel in za 448 % daljše v primerjavi z zahodnimi regijami. Podobno je z dolžino avtocest, ki so merjene na 1000 kvadratnih kilometrov v obalnih regijah leta 1978 presegale dolžino avtocest v centralnih predelih za 164 %, v zahodnih regijah pa za 448 %, leta 1990 pa za 184 % in 429 %. Naslednja prednost obalnih regij je v industrijski kapaciteti. Dodana vrednost v sekundarni industriji je bila leta 1995 za 134 % višja na obalnem delu kot v centralnem delu ter za 109 % višja kot v zahodnih regijah (Hayashi, 2003, str. 30). Pomemben faktor za favoriziranje TNI na obalnih regijah je tudi geografska lokacija v bližini morja, ki je primerna za uvoz in izvoz, saj gre preko pristanišč skoraj 90 % zunanje trgovinskih tokov. Zaradi neprimernege transportnega sistema znotraj države, je 200 kilometrska pot v notranjost ali v zahodne province dražja, kot je morski transport iz vzhodno obalnih regij do ameriške zahodne obale.

Poleg naštetih faktorjev, imajo Kitajci, ki živijo na obalnih regijah, tesnejše odnose s prekomorskimi investitorji. Družinske in socialne vezi olajšajo poslovanje, znižajo operativne in informacijske stroške. Prvi investitorji na Kitajsko so bili prekomorski investitorji, saj so bili pri interpretaciji uradnih listin zaradi poznavanja jezika in skupnega kulturnega okolja v veliki prednosti, glede na to, da je bil pravni sistem Kitajske nepopoln ter, da je v institucijah vladala skorumpiranost. Vendar so se kasneje zaradi ogromnega potrošniškega potenciala, ki ga predstavlja velikanski kitajski trg, na Kitajsko usmerili tudi investitorji iz zahoda.

Vendar pa je opazen premik TNI v zahodne in notranje province. V zadnjem času si vlada prizadeva za širitev TNI tudi v severno vzhodne in zahodne province. Obalna provinca Guangdong, ki je, zaradi geografske lokacije v bližini Hong Konga ter zaradi močne izvozne usmerjenosti, prejela približno četrtno vseh TNI, je leta 2003 prejela za 7 odstotnih točk manjši delež TNI kot med letoma 1995 in 1997, v prvi polovici 2004 pa se je zmanjšal delež TNI za 10 %. Delež TNI se je močno povečal v jugo zahodni provinci Yunnan, kar za 578 % glede na prejšnje leto, in za 203 % v provinci Shaanxi, ki se nahaja v notranjosti države. Pri navajanju teh podatkov je potrebno opozoriti na dejstvo, da so visoki procenti rasti TNI posledica majhne prisotnosti TNI v preteklih letih in da so tradicionalne destinacije obalnih regij za TNI še vedno močno prednjačijo glede na količino TNI, ki jo prejema. Vzhodno obalna provinca Šanghai, je leta 2004 prejela za skoraj 7 milijard USD TNI, kar predstavlja kar 10 % TNI, ki so se v istem letu stekle na Kitajsko. V zadnjih nekaj letih pa je največja koncentracija TNI v obalni provinci Jiangsu (ki se nahaja severno od province Šanghai). Tam se je delež TNI zvišal iz 12 % med letoma 1995 in 1997 na 25 % leta 2003 (Zhang, 2005, str. 2).

Glede na obliko TNI, zavzemajo največji delež premoženjska skupna vlaganja (*angl. Equity Joint Venture Companies*), združna skupna vlaganja (*angl. Cooperative Joint Venture Companies*) in podjetja v popolni tuji lasti (*angl. Wholly Foreign-Owned Enterprises*). Pri premoženjem skupnem vlaganju, kitajski in tuji investitorji sodelujejo pri vodenju podjetja in si vzajemno delijo riziko, dobiček ali izgube podjetja. Vse stranke se med seboj dogovorijo o premoženjskem deležu v podjetju in na podlagi istega ključa si med seboj delijo dobiček (izgubo). V primeru združnega skupnega vlaganja kitajski partner priskrbi potrebne produkcijske faktorje, kot so zemljišče, naravni viri, delovno silo ter potrebno opremo oz. poslovne objekte, medtem ko tuji partner priskrbi kapital, oz. potrebno tehnologijo, ključno opremo in materiale. Obe stranki se medsebojno sporazumeta o proporcionalni delitvi končnih proizvodov, prihodka in dobička. V začetnem obdobju reform, pa do konca devetdesetih let, sta glavnino TNI predstavljal obe obliki skupnih vlaganj (Tseng, 2002, str. 6), v zadnjem času je pa trend usmerjen na večanje deleža podjetij v popolni tuji lasti. Leta 2004 so podjetja v popolni tuji lasti tako predstavljala 70,3 % vseh odobrenih projektov, ter 74,9 % skupne vrednosti TNI (Sauvant, 2003, str. 7).

4.3. ZAKAJ RAVNO KITAJSKA?

Od začetka odpiranja trga, ki je sledilo reformam Denga Xiaopinga, je Kitajska sprostila številne omejitve za neposredne tuje investicije in mednarodno trgovino, ki so ena izmed bistvenih sestavin, ki omogočajo Kitajski tako hitro gospodarsko rast. Pri odločitvi podjetnikov, ali bodo začeli investirati v neki tuji državi je bistvena kalkulacija pričakovanega dobička. Dobiček, ki ga ustvarijo multikorporacije v državi gostiteljici je po Zhangu odvisen od treh faktorjev (Zhang, 1999, str. 337): (1) dejavniki znotraj podjetja, kot sta posedovanje tehnologije in managerskih veščin, ki omogočajo hitrejšo rast in širšo diverzifikacijo proizvodnje; (2) dejavniki, ki so povezani z iskanjem optimalne izbire med TNI, izvozom oz.

koncesijami in transakcijskimi stroški ter (3) dejavniki, vezani na državo gostiteljico, ki privabljajo TNI zaradi ugodnih možnosti poslovanja (poceni delovna sila, rastoči trg, davčne olajšave). Lokacijski faktorji imajo ključno vlogo na strani povpraševanja in so zato ob danih pogojih lastništva bistven element pri vprašanju, zakaj gre tok TNI ravno na Kitajsko in ne v katerokoli drugo državo (Zhang, 1999, str. 340).

Glede na lokacijsko strukturo TNI poznamo dve obliki TNI: (1) TNI, orientirane na tržišče (*angl: market-oriented FDI*), pri čemer gre za izgradnjo tovarniških kapacitet v državi gostiteljici, da bi tako lažje oskrbovali tržišče s svojimi proizvodi (Zhang, 1999, str. 340). Bistveno vlogo igrata velikost trga in stopnja rasti države, v katero investirajo, ter (2) TNI, ki so izvozno usmerjene (*angl: export-oriented FDI*), pri čemer je ključna stroškovna prednost, ki jo omogoča ekonomija obsega in so večinoma usmerjene v delovno intenzivne panoge, vendar pa so nekateri dejavniki skupni obema oblikama TNI (Tseng, 2002, str. 8). Ekonomska teorija podaja več razlogov za koristnost TNI. Povečujejo razpoložljiv kapital in zaposlenost, pospešujejo izvoz, pripeljejo tuje strokovnjake, znanje in blagovne znamke, novo naprednejšo tehnologijo, povečajo konkurenčnost, vzpodbudijo domača podjetja in pomagajo prestrukturirati domače gospodarstvo. Razlogov za vzpodbujanje TNI je veliko, v nadaljevanju pa bom opisala faktorje, ki vplivajo na pritek tujega kapitala na Kitajsko.

Bistven razlog, za tako visoke kapitalske prilive na Kitajsko je velikost kitajskega trga. Za TNI, ki so usmerjene na trg, je pomemben cilj ustanovitev podjetij oz. tovarniških poslopij na lokalnih trgih in preko njih oskrbovati prebivalstvo z dobrinami in storitvami, z namenom izkoriščanja novega tržišča. Tako je splošno prepričanje, da bo država gostiteljica z večjim tržiščem, hitrejšo gospodarsko rastjo in višjo stopnjo ekonomskega razvoja zagotavljala boljše in več poslovnih priložnosti za podjetja, ki preko izkoriščanja svojih lastniških prednosti proizvajajo za kitajski trg (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 11). Bistveni dejavnik za tolikšen interes investorjev za vlaganja v kitajsko gospodarstvo je torej velikost kitajskega trga in ogromen potencial, ki ga le-ta nudi, na drugi strani pa so TNI prispevale k visokim stopnjam rasti BDP, saj kažejo empirične študije na močno povezavo med BDP in TNI. (Tseng, 2002, str. 8). Kitajska je država z največjim številom prebivalstva, tu živi kar preko 1300 milijonov ljudi, ki so željni zahodnih izdelkov, zaradi česar postaja Kitajska pomemben kupec. Prednosti ogromnega trga so torej možnosti za visoko rast prodaje, poleg tega velik trg nudi večjo priložnost, da se učinkovito realizirajo ekonomije obsega. Kitajska se je v zadnjih desetletjih pospešeno razvijala in posledično se je zviševala kupna moč prebivalstva. Velikost trga je bil pomemben dejavnik predvsem za podjetja iz Evrope, Japonske in ZDA, katerim je bil cilj predvsem oskrbovanje kitajskega trga in so bile povečini usmerjene na kapitalsko intenzivne panoge, kot so proizvodnja strojne opreme, kemična industrija, proizvodi, namenjeni zdravstvu in negi ter v sektor storitev (Zhang, 1999, str. 337), za kar se zahteva tudi določen nivo izobražene delovne sile in dobra infrastrukturna povezanost.

Kitajska je država z ogromnim virom poceni delovne sile, ki je po socialnih kriterijih zelo nezahtevna in prav nizki stroški dela so igrali pomembno vlogo pri usmerjanju TNI na Kitajsko. Nizki stroški dela so bili ključni faktor predvsem za azijske investitorje (predvsem iz Hong Konga in Tajvana), ki so skozi zgodovino odpiranja Kitajske zavzemali večinski delež TNI na Kitajsko. Azijski investitorji so usmerjali svoj kapital predvsem na delovno intenzivne in nizko tehnološke panoge, kot so oblačilna in čevljarstva industrija, industrija igrač ter na elektronske proizvode namenjeni širši potrošnji (Zhang, 1999, str. 337). Njihovi proizvodi niso bili močno diferencirani in so se prodajali na osnovi cenovne konkurenčnosti. Namenjeni so bili predvsem izvozu na tuje trge, zaradi česar je Kitajska postala v globalnem smislu pomembna konkurentka na področju lahko predelovalne industrije. V nasprotju s stroškovno prednostjo delovne sile, pa kvaliteta delovne sile po raziskavah ni bila pomemben motiv za tuje investitorje, prej nasprotno; pomanjkanje visoko izobraženih managerjev, inženirjev in tehničnega osebja, je za tuje investitorje pogostokrat predstavljalo težavo.

Vendar pa Kitajska ni ostala le svetovna tovarna z nizko kvalificirano delovno silo, temveč je na Kitajskem ogromen potencial v človeškem kapitalu. Kitajci so že po tradiciji narod, ki je bil izredno dojemljiv za razna tehnična znanja in imajo to sposobnost, da zelo hitro prevzemajo od tujcev katerokoli tehnologijo. Proces razvoja znanja, ki je značilen za vrsto razvitih držav, pri katerem so države razvile neko napredno tehnologijo in jo nato prenesle v manj razvite države, poteka v primeru Kitajske istočasno, tudi zaradi pomoči internetne tehnologije. Da bi privabila investitorje na področju visoke tehnologije, je z davčnimi olajšavami sredi devetdesetih let odprla t.i. visoko tehnološke razvojne cone (*angl. High Technology Development Zones*) in do današnjih dni so tujci na Kitajskem ustanovili preko 750 R&D centrov (Zhang, 2005, str. 15). Leta 2001 je Kitajska investirala v raziskave in razvoj 60 milijard USD, kar jo uvršča na tretje mesto za ZDA (282 milijard USD) in Japonsko (104 milijarde USD). S tem je potrošila 1,1 % svojega BDP. Največ raziskav je bilo financirano na področju gospodarstva in zanimivo je, da so 60 % omenjenih sredstev prispevala domača in tuja podjetja in 40 % vlada. Najštevilnejše raziskave so izvedene na področju elektronske in avtomobilske industrije. Kitajska ima registriranih 743.000 raziskovalcev in prekašajo jo samo ZDA s 1,3 milijoni raziskovalcev (Zhang, 2005, str. 16).

Dodelana fizična infrastruktura ima izjemni pomen pri investitorjevih odločitvah; več, kot ima provinca železnic, avtocest, infrastruktur vodnega prometa, glede na velikost province, več TNI lahko pritegne. Poleg tega je pomembna tudi struktura telekomunikacijskega omrežja, saj se s kvalitetnim in hitrim prenosom informacij znižajo stroški zbiranja informacij ter olajša poslovanje (Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy, 2000, str. 13). Empirične študije kažejo na dejstvo, da so kitajske province, predvsem vzhodno obalni del, ki imajo bolj razvito infrastrukturo in večjo dostopnost do tujih trgov pritegnile več TNI (Tseng, 2002, str. 9). Proces prenosa odločitev na lokalne vlade kar zadeva investicije v infrastrukturo, je dovolil nadgradnjo infrastrukture z namenom privabiti čim več TNI predvsem v odprtih ekonomskih conah (*angl. Open Economic Zones*), ki zajemajo posebne ekonomske cone, odprta obalna mesta in različne razvojne cone. Del povečane

investicije v fiksna sredstva, ki je v desetletnem obdobju, od konca 1980 do konca devetdesetih let narasel za 6,5 odstotnih točk BDP, so bile investicije lokalnih vlad (okoli 3 odstotne točke BDP) predvsem v infrastrukturo, od tega v glavnem v električno, plinsko, vodno, transportno, poštno in telekomunikacijsko infrastrukturo (Tseng, 2002, str. 9). Omenjeni trije dejavniki se navezujejo na ekonomsko strukturo Kitajske, v nadaljevanju pa predstavljam dejavnike, ki zadevajo kulturno okolje Kitajske.

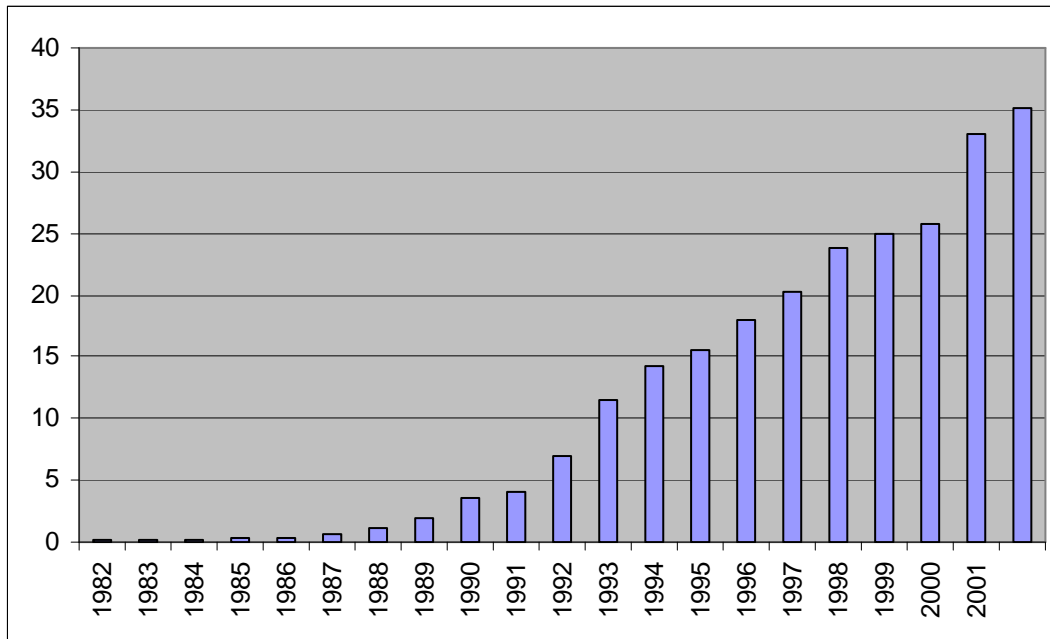
Pogosto se omenja dejstvo, da je uspeh Kitajske v privabljanju TNI edinstven, zaradi široke razpršenosti kitajskega prebivalstva preko meja države. Več kot polovico investicij so prispevali investitorji s področja Hong Konga, Singapurja in Tajvana. Izbira lokacije azijskih investitorjev je močno pogojena s skupnimi kulturno-zgodovinskimi vezmi med Kitajsko in investitorji. Kot primer je provinca Guangdong, ki prejema največji del vseh TNI na Kitajsko in ki se geografsko nahaja neposredno v bližini Hong Konga. Do leta 1998 so investitorji iz Hong Konga prispevali 90 % TNI v provinco Guangdong (Zhang, 1999, str 337). Podobno tajvanski investitorji vlagajo največ v provinco Fujian, ki ni le geografsko najbližja Tajvanu, temveč je tudi domovanje številnih Tajvancev. Velika prednost azijskih investitorjev je tudi poznavanje jezika, ki lahko za mnoge zahodne investitorje predstavlja oviro, da bi vstopili na kitajski trg. Zanimivo je opozoriti na dejstvo, da večina investicij na Kitajsko ne prihaja iz ZDA in EU, ki slovijo za največje svetovne investitorje, morda ravno zaradi drugačne kulture, zaradi česar je investicijsko ozračje za popolne tujce težje in seveda povezano z dodatnimi stroški. Pri pojasnjevanju TNI na Kitajsko sta po raziskavah prav tako bistvenega pomena stopnja skorumpiranosti države in pravni okvir, ki ga nudi država gostiteljica (Tseng, 2002, str. 18). Tuji investitorji zaznavajo kitajski pravni sistem kot dvomljiv in nejasen in pravni spori so pogosto poravnani preko osebnih kontaktov in ne preko uradnih pravnih kanalov, ki se vršijo na sodiščih. Dvoumnost v zakonodaji se posledično odraža v korupciji na Kitajskem, ki pa se na mednarodni lestvici korupcijskega indeksa za leto 2001 uvršča relativno nizko; za ZDA, Japonsko in Brazilijo (Tseng, 2002, str. 18). Dana situacija je manj v prid tujim investitorjem iz Evrope in ZDA, saj se investitorji iz Hong Konga, Tajvana in ostalih azijskih držav lažje znajdejo pri tolmačenju pravnih dokumentov. Poznavanje lokalne kulture jim tako omogoča zaobiti birokratske ovire, pri čemer imajo zahodni investitorji več težav. Raziskave so pokazale, da bi Kitajska lahko pritegnila več TNI iz zahoda, če bi se ognila birokratskim oviram (Tseng, 2002, str. 19). Poleg tega je Kitajska tuje investitorje privabljala z vodenjem preferencialne politike do tujcev z ustanovitvijo posebnih ekonomskih con, o čemer sem govorila na začetku poglavja.

4.4. KITAJSKA KOT INVESTITORKA

TNI ne prihajajo na Kitajsko le enostransko, temveč postaja tudi Kitajska pomemben vir TNI, saj se Kitajci zavedajo, da je za trajen razvoj pomembno, da tudi sami začnejo nastopati kot vlagatelji. V sredini devetdesetih let je bila Kitajska največja investitorica med državami v razvoju, v svetovnem merilu pa se je uvrščala na osmo mesto. Do leta 2003 so multinacionalna podjetja iz Kitajske vsega skupaj investirala več kot 36 milijard USD (Ping,

2003, str. 2). Decembra leta 2004 je podjetje Lenovo Group, največji kitajski proizvajalec računalniške opreme, prevzel oddelek osebnih računalnikov ameriškega velikana IBM - posel, vreden 1,25 milijard USD. Podjetje Lenovo Group je nato oznanilo, da bo preselilo vodilni kader iz celega sveta v New York (Ping, 2003, str. 3).

Slika 11: Akumulirana vrednost TNI iz Kitajske v tujino med leti 1982 in 2002 v mrd USD

Vir: Sauvart, 2003, str. 2.

TNI iz Kitajske so se povečevale od leta 1982, proces se je močno pospešil od leta 1992 naprej, ko so v povprečju dosegale 3,070 milijard USD letno od leta 1992 do leta 2001. 12 največjih kitajskih podjetij je leta 2001 imelo nadzor nad več kot 30 milijardami USD vrednosti tujih sredstev, zaposlovala so več kot 20.000 tujcev in dosegala za 33 milijard USD prodaje (Ping, 2003, str. 3). Od leta 2001, ko je kitajski premier Zhu Rongji pozval kitajska podjetja naj nadgradijo strategije investiranja preko državnih meja, si kitajska vlada prizadeva za postopno zmanjševanje različnih omejitev pri kapitalskih odlivih v tujino, tako da so se TNI Kitajske iz sredine devetdesetih let, pa do leta 2003 povečale za skoraj desetkrat. V letu 2003 so dosegale vrednost 3 milijard USD, kar je relativno malo (Prasad, 2005, str. 8). Država pa si še nadaljnje prizadeva za širšo liberalizacijo kapitalskih tokov v tujino. Vladna podpora je natančno predstavljena v dokumentu, ki sta ga skupno oktobra 2001 izdala Komisija za državni razvoj in reforme (*angl. State Development and Reform Commission*) ter Kitajska banka za uvoz in izvoz (*angl. China Import and Export Bank*) in predstavlja osnovo politike, ki zajema kreditno podporo ključnim prekomorskim investicijskim projektom, ki so vzpodbujeni s strani vlade.

Po navadi kitajske multinacionalne korporacije, ki se ne ukvarjajo s trgovino, preferirajo obliko skupnih vlaganj z lokalnimi podjetji. 40-70 % premoženjski deleži so najpogostejša oblika vstopa na tuje trge, posebno v proizvodnem sektorju. V bančništvu in v sektorjih, ki podpirajo trgovanje, je 100 % lastništvo najpogostejša oblika investicij (Ping, 2003, str. 3).

Kitajske TNI so razpršene na 160 držav, največ pa jih je namenjenih v sosednje azijske države, posebno v Hong Kong. V ZDA je bilo v zadnjem desetletju približno 8 % vseh TNI. V zadnjem času pa vlada spodbuja investiranje v azijsko-pacifiško regijo ter v države Latinske Amerike z namenom, da si zagotovijo zanesljive vire potrebnih surovin (Prasad, 2005, str. 8). Kitajska podjetja kot so China Mineral and Metal Corporation, Sinochem in Huawei Technology so v zadnjem času investirala projekte v Braziliji, Čilu in Mehiki (Zhang, 2005, str. 12).

Tabela 4: Kitajske TNI v tujini med leti 1979 in 2002 v mrd USD

Regija	Število odobrenih investicijskih projektov	Kumulativna vrednost investicij v mrd USD
Skupaj	6960	9340,0
Azija	3672	5482,3
Severna Amerika	847	1270,5
Afrika	585	818,1
Latinska Amerika	362	658,2
Evropa	1194	561,1
Oceanija	300	549,8

Vir: Sauvart, 2003, str. 4.

Motivi za kitajske investicije v tujini so različni, od izkoriščanja naravnih virov, novih tržišč, tehnologije, do diverzifikacije proizvodnje in strateških načrtov. Podjetja si z ustanovitvijo podružnic v tujini želijo zagotoviti dostop do surovin, ki jih potrebujejo za nadaljnjo industrijsko obdelavo. Čeprav ima Kitajska sama veliko bogastva v naravnih virih, je pri določenih virih opazno pomanjkanje. Tako podjetja izkoriščajo v tujini pridobljeno nafto, železovo rudo, aluminij, baker, petrolej, les in ribe. Glede na to, da obstaja veliko domače povpraševanje po omenjenih resursih, kitajska podjetja v tujini pridobljene vire v glavnem izvozijo na Kitajsko. Poleg tega lahko z izkoriščanjem naravnih virov, energije oziroma drugih inputov v državah, kjer so le ti v izobilju, obdržijo nižje stroške pol proizvodov oz. končnih proizvodov.

TNI, ki so v glavnem usmerjene v izkoriščanje nafte in različnih mineralov, so v glavnem realizirane preko nakupa obstoječega tujega podjetja. Ponavadi so to državna podjetja, ki nakupijo manjšinski oz. večinski delež podjetja. Z nakupom večinskega deleža lahko hitro prevzamejo nadzor nad kupljenim podjetjem, iščejo nove tržne priložnosti in ohranijo lokalno

distribucijsko mrežo. Kitajska velika naftna podjetja so investirala v 14 držav, vključno z Angolo, Indonezijo, Iranom, Kazahstanom, Sudanom, Venezuelo ter Jemnom z namenom, da bi izkoriščala nafto in zemeljski plin. Od leta 1995 do leta 2003 je kitajsko podjetje CNPC (*angl. China National Petroleum Corporation*) investiralo 2,7 milijard USD v Sudan v obliki skupnih vlaganj z vlado ter ostalimi partnerji in v letu 2004 akumuliralo več kot 5 milijard USD vrednosti tujih sredstev. (Zhang, 2005, str. 14).

Z namenom, da bi pridobili dostop do nove tehnologije, multinacionalke iz razvijajočih se držav ponavadi investirajo tja, kjer je tehnologija že dosegla viden napredek, to je v razvitih državah. Kitajska pri tem ni izjema, saj investira v ZDA da bi si pridobila napredno tehnologijo in proizvodni know-how v različnih industrijah. Lep primer je investicija kitajske korporacije *China Bicycles Corporation of Shenzhen*, ki je kupila ameriško kolesarsko podjetje s ciljem, da si pridobi ustrezna znanja in dostop do tehnoloških procesov v proizvodnji visoko specifičnih modelov koles, po katerih so povpraševali ameriški in evropski potrošniki. Tehnologijo je nato preselila nazaj v tovarno v Shenzhen in sedaj uspešno izvaža svoja kolesa (Ping, 2003, str. 5). Po raziskavi, ki so jo izvedli leta 2000 med 100 kitajskimi multinacionalkami, se motivi za investiranje v tujino razdelijo na način, kot ga prikazuje Tabela 5 na str. 40 (Sauvant, 2003, str. 9).

Investicije v tujini so lahko pomembne tudi zaradi potrebe po iskanju novih tržišč. Za tovrstne investicije sta ključna cilja obvarovati oz. obdržati obstoječe tržišče ali izkoriščanje novih trgov. Številne industrijske panoge na Kitajskem trpijo zaradi nasičenosti in prekomerne ponudbe, ki presega potrebe domačega prebivalstva. Tak primer so npr. tekstilna in obutvena industrija, proizvodnja koles, strojev ter električnih hišnih pripomočkov (Ping, 2003, str. 5), zato kitajska podjetja ustanavljajo svoje proizvodne tovarne direktno na ciljnim tujem trgu. Na ta način si razširijo tržišče za svoje proizvode v tujini.

Podjetja, posebno tista, ki so imela v preteklosti monopol nad zunanjo trgovino v določenem proizvodnem sektorju, investirajo v tujino predvsem z namenom razpršitve proizvodnje na nove sektorje. Tak primer je Sinochem, oz. China National Chemicals Import & Export Corporation, ki je eno izmed največjih državnih podjetij. Pred trgovinsko reformo leta 1987 je imelo monopol nad uvozom in izvozom petroleja, kemičnih gnojil ter surovin za proizvodnjo plastičnih snovi. Ukinitve pravice do monopolizirane trgovine je podjetje prisililo, da poišče nove poslovne priložnosti s tem, da izkoristi svoja znanja in povezave s tujino. V šestih letih je postalo diverzificirano multinacionalno podjetje, ki ima proizvodnjo razčlenjeno na črpanje nafte, kemijski sektor, proizvodnjo gnojil, investicijski, finančni sektor ter sektor turizma. Danes je eno večjih svetovnih podjetij z več kot stotimi podružnicami po svetu, s skupno vrednostjo tujih sredstev 2,8 milijardami USD (Ping, 2003, str. 7).

Tabela 5: Povzetek rezultatov raziskave za 100 kitajskih multinacionalk iz leta 2000

Zakaj investirati v tujino?	Kateri faktor prevladuje v državi gostiteljici?	Katera je vaša prioriteta destinacija?
47,1 % širjenje trga	32,0 % prioritete politike v državah gostiteljicah	32,0 % Afrika
16,9 % večji dobički		20,0 % Jugovzhodna Azija
14,5 % premajhno domače povpraševanje	27,7 % zahtevana relativno majhna vrednost investicij	18,0 % Latinska Amerika
12,1 % izvoz v ostale države	22,5 % poceni delovna sila	9,3 % Srednji Vzhod
9,3 % konkurenčnost s kitajskim izvozom	8,4 % poceni zemljišča in bližina surovin	8,7 % Vzhodna Evropa
		8,0 % Centralna Azija
		4,0 % Ostalo

Vir: Sauvant, 2003, str. 9.

Potrjeno je dejstvo, da imajo multinacionalna podjetja tudi globalne strateške motive pri investiranju v tuje države. Tako si podjetja prizadevajo za širšo prepoznavnost svoje blagovne znamke in zaradi tega investirajo v več držav hkrati. Pri tem se ne omejujejo le na izkoriščanje obstoječih virov, temveč z ustanavljanjem R&D centrov akumulirajo nova znanja in spretnosti. Potreba kitajskih podjetij, da zadržijo ter razširijo svojo mednarodno konkurenčnost, čedalje bolj pridobiva na pomenu v času, ko je svetovno gospodarstvo čedalje bolj integrirano. Kitajska vlada s strategijo »Go Global«, iz leta 1999, spodbuja tovrstne investicije velikih kitajskih podjetij.

Kitajska je pri svojih investicijah v tujino v več pogledih posebna. Najprej je potrebno omeniti naravo kitajskega gospodarstva, v katerem je še vedno močno prisoten državni sektor. Izmed 500 največjih podjetij je le eno v zasebni lasti, 25 jih je kolektivnih podjetij. Država spodbuja predvsem podjetja, ki investirajo v napredno tehnologijo, si zagotavljajo dostop do surovinskih virov, potrebnih za kitajsko domačo proizvodnjo, in podjetja, ki preusmerijo proizvodnjo navzven, kjer ima kitajska primerjalne prednosti (električni pripomočki, tekstil). Poleg tega se preko investicij v tujo državo krepi diplomatski odnos s tujimi državami. Vlada je tako decembra 2002 podpisala s sto tremi državami bilateralne investicijske pogodbe, ter z 68 državami pogodbe o dvojnem obdavčevanju, da bi olajšala poslovanje v tujini. Za razliko od Japonske in ostalih vzhodnoazijskih držav, je motiv za investiranje v tujino pojasnjen s t.i. »pull factors«, kot so zagotovitev varnega vira ponudbe ključnih naravnih virov, zvišanje deviznih dohodkov, zaobiti trgovinske ovire gostujoče države, penetracija na nova tržišča, dostop do novih tehnologij in managerskega znanja. Dalje, v nasprotju z ostalimi multinacionalkami po svetu, ki želijo pridobiti na učinkovitosti preko minimizacije stroškov, iskanje poceni delovne sile v tujini ni glavni motiv Kitajske, saj je sama širok ponudnik poceni delovne sile in nedrže zemlje. Glede na to, da se na obalnih predelih Kitajske plače delavcev višajo, Kitajska sama seli svojo proizvodnjo v notranjost in na zahod države in tako

ohrani proizvodnje kapacitete znotraj svojih meja. Taka strategija je prisotna v velikem številu kitajskih multikorporacij, saj s tem načinom proizvajajo za izvoz, ki ga realizirajo preko združenih podjetij na tujih tržiščih. To je t.i. vzorec letečih gosi (*angl. »flying geese« pattern*) (Ping, 2003, str. 10).

Opisani motivi se lahko v prihodnje še spremenijo. Kot primer za ustanavljanje podružnic zunaj Kitajske navajam motiv iskanja prostega dostopa do tujih kapitalskih trgov, glede na to, da je na Kitajskem omenjeni dostop omejen. Na ta način lahko Kitajska podjetja iz tujine financirajo nadaljnjo širitev proizvodnje v tujini, ali pa kapital prenesejo nazaj v svojo domovino. Poleg tega se omenjajo tudi neekonomski razlogi kot so pridobitev državljanstva in s tem pravico do nastanitve v tuji državi, pravico do davčnih ugodnosti, pravne zaščite, izobrazbe, socialne varnosti in zdravstvenih storitev. V prihodnje lahko postanejo ti neekonomski motivi izredno pomembni, glede na to, da je Kitajska danes v procesu velikih sprememb na političnem, socialnem in ekonomskem področju in da je relativno močna prisotnost korupcije, podkupovanj in zaslužkov v nelegalni trgovini. To se odraža tudi v dejstvu, da je veliko investicij v tujino uradno neodobrenih ter da so kapitalski odlivi v tujino tako iz strani državnih, kot nedržavnih podjetij mnogo višji, kot jih navaja uradna statistika (Ping, 2003, str. 11). V prihodnosti se pričakuje nadaljnja liberalizacija politike TNI v tujino in aktivno spodbujanje tovrstnih investicij, glede na to, da je Kitajska močno prisotna v globalnem gospodarstvu.

K izjemnemu uspehu tranzicijskega uspeha so po analizah ekonomistov pripomogle predvsem visoke kapitalske investicije. Kitajska je s politiko odpiranja trga začela aktivno spodbujati TNI. To je storila preko odprtja posebnih ekonomskih con, kjer so imeli tuji investitorji preferencialen status. Danes Kitajska preferencialno obravnava tuje investitorje že na več kot polovici svojega ozemlja in si prizadeva za širitev preferencialnega statusa na preostale province. Tuji investitorji so večinoma azijskega izvora in so bili tudi prvi investitorji na Kitajskem. Investirali so predvsem v delovno intenzivne panoge, ter tako izkoriščali prednosti poceni delovne sile. Kasneje so se jim pridružili investitorji z zahoda pri katerih je bil motiv predvsem ogromen potencial, ki ga nudi kitajski milijardni svet potrošnikov. Usmerili so se na kapitalsko intenzivne proizvode z namenom oskrbovanja domačega kitajskega trga. Investicije so usmerjene predvsem na industrijski sektor. Zaradi omejitve preferencialne politike na obalno pacifiški svet še do danes ostajajo ogromne razvojne razlike med zaostalo notranjostjo in centralno Kitajsko ter med visoko razvitim obalnim predelom.

Kitajska se zaveda, da je za ohranjanje nadaljnjih stopenj rasti potrebno, da tudi sama investira v tujino in Kitajska ima svoje investicije razpršene na 160 držav; od teh jih je največ namenjenih v sosednje azijske države. Motivi za kitajske investicije v tujino so različni: od izkoriščanja naravnih virov, novih tržišč in tehnologije, do diverzifikacije proizvodnje in strateških namenov. V prihodnosti se pričakuje nadaljnja liberalizacija politike TNI v tujino in aktivno spodbujanje tovrstnih investicij, glede na to, da je Kitajska močno prisotna v globalnem gospodarstvu.

5. DOLGOROČNI IZZIVI KITAJSKEGA GOSPODARSTVA

Kitajsko gospodarstvo doživlja izjemno gospodarsko rast, kljub temu pa so potrebne številne spremembe, če hočejo ohraniti visoko stopnjo sedanje gospodarske rasti še v prihodnje. Ena izmed bistvenih ovir v kitajskem gospodarstvu je še vedno močna prisotnost državnega sektorja v ekonomiji, kar gre pripisati vladajoči Komunistični Partiji Kitajske. Državna podjetja so prisotna v skoraj tretjini celotne industrijske proizvodnje in zaposlujejo skoraj dve tretjini mestnega prebivalstva (Brooks, 2004, str. 52), kar močno otežuje pogoje za prosto konkurenco na trgu. Državna podjetja so edina, ki nudijo socialno varnost svojim zaposlenim, zato je prestrukturiranje toliko težavnejše, saj bi bilo potrebno odpustiti veliko delovne sile, kar bi ob nezagotovitvi osnovnih socialnih dobrin kot sta izobraževanje ter zdravstvena oskrba lahko pripeljalo do večjih socialnih nemirov. Več kot pol obstoječih državnih podjetij posluje z izgubo, pri tem pa jim država pomaga s subvencijami, ki jih povečini izplačujejo državne banke (Morrison, 2005, str. 10). Velika državna podjetja so zaradi močnega birokratskega aparata ter predimenzioniranosti ekonomsko neučinkovita ter so grlo za vladni denar, ki bi bil lahko ob drugačni ureditvi gospodarstva namenjen potencialno uspešnejšim in dobičkonosnim podjetjem.

Neprofitnost državnih podjetij je prav tako eden izmed razlogov za prisotnost težav v bančnem sistemu. Poleg tega, da iz bank odtekajo velike vsote denarja za subvencioniranje državnih podjetij, je ključna pomanjkljivost ta, da je bankam omejeno prosto poslovanje v skladu s tržnimi principi. Kitajski bančni sistem je reguliran in nadzorovan s strani centralne vlade, ki določa obrestne mere in ima proste roke pri dodeljevanju kreditov izbranim podjetjem. Centralna vlada je pritiskala na državne banke, da odobrijo posojila po nizki obrestni meri državnim podjetjem, brez katerih bi večina teh podjetij verjetno bankrotiralo. Leta 2002 je bilo več kot polovica posojil, odobrenih s strani državnih bank, namenjenih državnim podjetjem, kljub temu, da je večina takih posojil ostala nevrnjenih. Po oceni strokovnjakov je bila vrednost »slabih posojil« (*angl. bad loans*) za 480 milijard USD, kar je ekvivalentno 43 % kitajskega BDP (Morrison, 2005, str. 11). Razsežnost slabih posojil tako predstavlja resno grožnjo za kitajski bančni sistem. Ocenjuje se, da so tri izmed štirih državnih poslovnih bank nesolventne. Negotovo finančno stanje kitajskega bančnega sistema je vlado odvrnilo od odprtja bančnega sistema tuji konkurenci, vendar se po vstopu Kitajske v WTO bančništvo odpira tudi za tuje banke, ki bodo lahko leta 2006 začele s celotnim bančnim poslovanjem, vključno s financiranjem trgovine, poslovanjem s kreditnimi karticami in z gotovino. Pričakuje se velik odliv lokalnega bančnega kadra iz domačih v tuje banke in tako v kratkem prevzem polovice bančnega trga Kitajske s strani tujih bank (Kuzem, 2002, str. 39). Nadaljnji problem bančnega sistema je korupcija, ker se često dogaja, da so posojila odobrena na osnovi političnih povezav. Tak bančni sistem ne omogoča izboljšanja učinkovitosti gospodarstva, saj se privarčevana sredstva ponavadi ne alocirajo na osnovi kalkulacije prejemanja najvišjih možnih donosov.

Da bi Kitajska ohranila hitro gospodarsko rast bi morala več investirati v infrastrukturo, saj sta transportni in energetska sistem neprimerna in pomanjkljiva. Investicije v infrastrukturo in v izboljšave energetskega sistema niso sledile tempu gospodarske rasti. Po ocenah Svetovne banke (Morrison, 2005, str. 12) neprimeren transportni sistem zmanjšuje letno stopnjo BDP za 1 %. Zaradi stalnega pomanjkanja energetskih virov, kot je izpad električnega toka, strokovnjaki ocenjujejo, da dosega rast industrije le 80 % svojega potenciala. Poleg tega omenjeni pomanjkljivosti obremenjujeta inflacijske pritiske, ker ponudba ne dosega povpraševanja.

Pomanjkanje zakonskih predpisov je vodilo Kitajsko do prisotnosti korupcije v vladi, finančnih špekulacij ter nepravilne alokacije investicijskih sredstev. V veliko primerih so pri poslovanju uspešnih kitajskih podjetij zveze in poznanstva v vladi pomembnejše od tržnih sil. Za mnoga podjetja je poslovanje na Kitajskem oteženo, saj so pravila in predpisi netransparentni, pogostokrat ostanejo pogodbeno določila neizpolnjena, ter intelektualne pravice ostajajo zaradi pomanjkanja neodvisnega sodnega sistema nezaščitene. Manjkajoči zakonski predpisi omejujejo konkurenco in povzročajo težave pri učinkoviti alokaciji dobrin in storitev v gospodarstvu (Prasad, Wei, 2005, str. 14).

Tudi na socialnem področju se kitajska vlada srečuje s težavami, kot so povečano onesnaženje, širjenje premoženjskih razlik med obalnimi in ostalimi regijami v državi, ter rast brezposelnosti, ki je predvsem posledica velikih odpuščanj iz državnih podjetij. Za vlado bi bilo potrebno sprejeti določene ukrepe s katerimi bi omejila onesnaževanje, fokusirati bi morala svoja sredstva za razvoj zapostavljenih regij, ter razviti modernejši fiskalni in davčni sistem, preko katerega bi si prizadevala za boljše izobraževanje, zmanjšanje revščine, za prekvalificiranje delavcev in zagotovitev ustreznega pokojninskega sistema.

Na kratek rok ima Kitajska veliko možnosti, da ohrani sedanje visoke stopnje gospodarske rasti, vendar pa se bo morala usmeriti na reformo državnih podjetij in bančnega sistema ter ta dva sektorja bolj izpostaviti tržnim vplivom. Poleg tega menim, da je njena politika, usmerjena k pospeševanju razvoja v do danes zapostavljenih notranjih in zahodnih regijah dobrodošla in nujna, saj več kot 60 % agrarnega prebivalstva ne le da kvari statistično povprečje tako uspešnega procesa ekonomske tranzicije, temveč posredno predstavlja ekonomsko oviro za nadaljnji razvoj Kitajske v eno izmed svetovih velesil, če ne v samo svetovno ekonomsko velesilo.

6. SKLEP

Kitajska ima za seboj obdobja tisočletne bogate kulture in tradicije, vendar pa je v gospodarskem pomenu od leta 1500, ko je dosegala vrhunec svoje moči in je bila visoko tehnološko razvita, zaradi sovražnega odnosa do tujcev in neodobravanja trgovine, ostajala zaprta ostalemu svetu. Opijski vojni v devetnajstem stoletju sta Kitajsko prisilili, da odpre

svoja pristanišča za mednarodno trgovino in Kitajska je morala po vzoru zahoda sprejeti vrsto novosti, ki so poleg notranje političnih bojev, propadu cesarstva, zahtev po revoluciji, pripeljale Kitajsko do državljanske vojne, v kateri je zmagala Komunistična Partija Kitajske in njen voditelj Mao Zedong. Obdobje ekonomskih reform, ki se je začelo po letu 1978, je kitajsko gospodarstvo, ki je bilo slabih trideset let pod režimom totalitarnega komunističnega gospodarstva, začelo odpirati zunanjemu svetu in je bilo neverjetno uspešno.

Danes je Kitajsko gospodarstvo eno izmed najhitreje rastočih in beleži povprečne letne stopnje rasti preko 9 %. K izjemnemu tranzicijskemu uspehu so po analizah ekonomistov pripomogle predvsem visoke kapitalske investicije. Kitajska je s politiko odpiranja trga začela aktivno spodbujati TNI. To je storila preko odprtja posebnih ekonomskih con, kjer so imeli tuji investitorji preferencialen status. Danes Kitajska preferencialno obravnava tuje investitorje že na več kot polovici svojega ozemlja in prizadeva si za širitev preferencialnega statusa na preostale province. Tuji investitorji so večinoma azijskega izvora in so bili tudi prvi investitorji. Investirali so predvsem v delovno intenzivne panoge, ter tako izkoriščali prednosti nizke cene delovne sile. Kasneje so se jim pridružili investitorji z zahoda, pri katerih je bil motiv predvsem ogromen potencial, ki ga nudi kitajski milijardni svet potrošnikov. Usmerili so se na kapitalsko intenzivne proizvode z namenom oskrbovanja domačega kitajskega trga. Zaradi omejitve preferencialne politike na obalno pacifiški svet, ostajajo še do danes ogromne razvojne razlike med zaostalo notranjostjo ter med visoko razvitim obalnim predelom. Investicije so usmerjene predvsem na industrijski sektor in industrijski proizvodi predstavljajo tudi večinski delež izvoza.

Kitajska se zaveda, da je za ohranjanje nadaljnjih stopenj rasti potrebno, da tudi sama investira v tujino in ima zato svoje investicije razpršene na kar 160 držav; od teh jih je največ v sosednjih azijskih državah. Motivi za kitajske investicije v tujino so različni, od izkoriščanja naravnih virov, pridobivanja novih tržišč in tehnologije, do diverzifikacije proizvodnje in strateških namenov. V prihodnosti se pričakuje nadaljnja liberalizacija politike TNI v tujino in aktivno spodbujanje tovrstnih investicij, glede na to, da je Kitajska močno prisotna v globalnem gospodarstvu.

Dolgoročni izzivi kitajskega gospodarstva so med drugim tudi velika razcepljenost med razvitimi obalnimi provincami in provincami na zahodu in v notranjosti Kitajske, neučinkovit bančni sistem, pomanjkljiva prometna in energetska infrastruktura ter korupcija. Na Kitajskem je še vedno močno prisoten državni sektor in Kitajska je v postopku prestrukturiranja državnih podjetij, kateri predvideva tudi opustitev ovir za TNI v omenjeni sektor. S procesom nadaljnjih reform ima Kitajska na kratek rok veliko možnosti, da ohranja sedanje stopnje gospodarske rasti, vendar pa bo morala v doglednem času zagotoviti odpravo elementov, ki zavirajo gospodarsko rast Kitajske. Kitajska, ki postaja čedalje pomembnejše svetovno gospodarstvo, bo svoj diplomatski položaj še okrepila z gostovanjem Olimpijskih iger leta 2008 v Pekingu.

LITERATURA

1. Baron David P.: Business and its Environment. Fourth Edition. New Jersey : Prentice Hall, 2003. 31 str.
2. Hayashi Tadateru: China's Economic Development and the Role of Foreign-Funded Enterprises. Research Report No. 39. Development Bank of Japan. Economic and Industrial Research Department. 60 str. [URL: http://www.dbj.go.jp/english/library/pdf/research/all_39e.pdf], 2003.
3. Hsiao Frank S. T.: The Chaotic Attractor of Foreign Direct Investment – Why China?. University of Colorado. Department of Economics. 2 str. [URL: <http://www.colorado.edu/econ/CEA/WPs-04/wp04-06/wp04-06.pdf>], 2004.
4. Kuzem Maja: Transformacija kitajskega gospodarstva. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 3 str.
5. Larbaoui Hakim, Westwood Samantha: Effects of China's Accession to the WTO. Paris : Centre de Techniques Internationales. 13 str. [URL: <http://www.top-consultant.com/articles/China%20and%20the%20WTO.pdf>], 2005.
6. Lemoine Françoise: FDI and the Opening up of China's Economy. Paris : CEPII. 2 str. [URL: <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/workpap/summaries/2000/wp00-11.htm>], 2001.
7. Lheem Han Gyu, Guo Sujian: Political Economy of FDI and Economic Growth in China: A Longitudinal Test at Provincial Level. University of Tennessee. Department of Political Science. 1 str. [URL: http://bss.sfsu.edu/sguo/My%20articles/FDI%20in%20China_2004.pdf], 2004.
8. Main Determinants and Impacts of Foreign Investment on China's Economy. Paris : OECD. 16 str. [URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/57/23/1922648.pdf>], 2000.
9. Martin Will: China's Accession to the WTO. Oxford University Press for the World Bank. 4 str. [URL: <http://www.worldbank.org.vn/WTO/Paper,%20Will%20Martin.pdf>], 2003.
10. Morrison Wayne M.: China's Economic Conditions. Issue Brief for Congress. Washington DC : CRS. Foreign Affairs, Defense, and Trade Division. 14 str. [URL: <http://fpc.state.gov/documents/organization/21124.pdf>], 2003.
11. OECD/China Industrial Linkages: Trends and Policy Implications. Paris : Directorate for Science, Technology and Industry. 5 str. [URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/1/49/2085271.pdf>], 2002.

12. Ping Deng: Outward Investment by Chinese MNCs: Motivation and Implications. Maryville University. 18 str. [URL: http://econpapers.repec.org/article/eeebushor/v_3A47_3Ay_3A2004_3Ai_3A3_3Ap_3A8-16.htm], 2003.
13. Prasad Eswar: China's Growth and Integration into the World Economy. Occasional Paper 232. Washington DC : International Monetary Fund. 11 str. [URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/op/232/op232.pdf>], 2004.
14. Prasad Eswar, Wei Shang-Jin: The Chinese Approach to Capital Inflows: Patterns and Possible Explanations. International Monetary Fund Working Paper. Research Department. 5 str. [URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0579.pdf>], 2005.
15. Rijavec Gregor: Vpliv vhodnih tujih neposrednih investicij na Kitajsko gospodarstvo. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 11 str.
16. Sauvant Karl: China. An Emerging Outward Investor. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development. Division on Investment, Technology, and Enterprise Development. 10 str. [URL: <http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=4295&intItemID=1634&lang=1>], 2003.
17. Šutić Nikola: Tranzicija kitajskega gospodarstva. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 23 str.
18. Tseng Wanda, Zebregs Harm: Foreign Direct Investment in China: Some Lessons for Other Countries. IMF Policy Discussion Paper. 23 str. [URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/pdp/2002/pdp03.pdf>], 2002.
19. Vietor Richard H.K., Kennedy Robert E.: Globalization and Growth. Case Studies in National Economic Strategies. USA : Harcourt College Publishers, 2001. 29 str.
20. Wang Huijiong: Sustainable Industrial Overview of China – Current and Future Perspective. Development Research Center The State Council PRC. 1 str. [URL: <http://www.unido.org/userfiles/timminsk/RIO10-IND-china-eng.pdf#search='intitle:china,industrial,overview>], 2001.
21. Xiaomin Jing: China in Diagrams. Peking : China Intercontinental Press, 2004. 2 str.
22. Yong-ding Yu: A Review of China's Macroeconomic Development and Policies in the 1990s. Chinese Academy of Social Sciences. Institute of World Economics and Politics. 4 str. [URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan002815.pdf>], 17.7.2005.

23. Yueqin Lin: The Exploding Service Sector in China Development Prospects and Investment Opportunities. Institute of Economic Research at the Chinese Academy of Social Sciences. 7 str. [URL: http://www.cemcweb.com/publication_doc/Exploding%20China%20Service%20sector.pdf#search='chinaindustry%20sector'], 2004.
24. Zhang Kevin Honglin: What Attracts Foreign Multinational Corporations to China?. Illinois State University. Department of Economics. 9 str. [URL: <http://cep.oxfordjournals.org/cgi/reprint/19/3/336.pdf>], 2001.
25. Zhang Yongjin: China Goes Global. London : Foreign Policy Centre. 14 str. [URL: <http://fpc.org.uk/fsblob/449.pdf#search='china%20goes%20global'>], 2005.
26. Zhengzhang Wu: China's Industrial Restructuring in the Twenty-First Century. 1 str. [URL: http://www.tcf.or.jp/data/20000127-28_Zhengzhang_Wu.pdf#search='intitle:china%20secondary%20sector'], 15.7.2005.

VIRI

1. Chan John: Chinese Capitalism: Industrial Powerhouse or Sweatshop of the World?. World Socialist Web Site. International Committee of the Fourth International. 1 str. [URL: <http://www.wsws.org/articles/2003/jan2003/chin-j31.shtml>], 2003.
2. China's Rapid Transformation: The Role of FDI. [URL: http://www.aucegypt.edu/academic/econ/FDI_PAPER.HTM], 2005.
3. Economist Intelligence Unit. [URL: <http://www.economist.com/countries/China/profile.cfm?folder=Profile%2DEconomic%20Data>], 2005.
4. National Bureau of Statistics of China. [URL: <http://www.stats.gov.cn/english/>], 2005.
5. Qiu Larry: China Industry Analysis. 1 str. [URL: <http://www.bm.ust.hk/~larryqiu/611Y-Overview.pdf#search='intitle:china%20secondary%20sector'>], B.I.
6. Uradna spletna stran IMF. [URL: <http://www.imf.org>], 2005.
7. Uradna spletna stran OECD. [URL: <http://www.oecd.org>], 2005.
8. Uradna spletna stran WTO. [URL: <http://www.wto.org>], 2005.
9. Why is Foreign Investment in China Concentrated in the Coastal Areas?. [URL: <http://www.coursework.info/i/20939.html>], 2005.